

Притчі про старця Зосиму

Записала Анна Зубкова

**За редакцією
Володимира Антонова**

**Переклад з російської
Катерини Остапущенко**

В цій добірці зібрано автобіографічні притчі одного з Божественних Вчителів, відомого також під іменем Нгомо. В них ідеться про те найкраще, що мало місце в середовищі російського християнського монастирського чернецтва.

Зібрані в добірці матеріали можна розглядати в якості одного з підручників духовного життя — для усіх, хто прагне стати краще перед Лицем Бога.

Зміст

Притча про молитву, покаяння і про чудеса, що Бог творить	4
Притча про життя на Долоні у Бога	13
Притча про таємницю «розумної молитви» і здобуття внутрішньої тиші	34
Притча про поміч Божу і про те, як допомагати людям.....	46
Притча про добро: добро, що здійснюється — і добро не сотворене	53
Притча про Храм	66
Притча про смиренномудрість і про життя чернече	78
Притча про смерть і про воскресіння	103
Рекомендована література.....	123

Притча про молитву, покаяння і про чудеса, що Бог творить

*Коли людина оступиться і
намагається підвестися —
Бог обов'язково простягає їй Руку помочі.
Та якщо людина впала й валяється —
Богові доводиться чекати.
Допомога приходить тоді,
коли той, хто шукає спасіння,
трудиться невпинно.
Нгомо*

Жив у певному монастирі старець Зосима. І ширився погос, що за молитвою його зцілення відбуваються й чудеса здійснюються.

І багато людей стікалося з далеких місць, щоб просити його про допомогу.

А братія монастирська гордилася, що має їхній монастир такого старця.

Втім, і заздрило чимало з них: чому Бог їхніх молитов не чує, скільки вони не моляться? Адже скільки поклонів не чинять — все ні до чого! А старця молитви — Бог чомусь виконує...

І вирішив один молодий послушник у старця Зосими вивідати: як він чудеса звершує, чому Бог його чує? Старець — добрий, а раптом навчить?...

Прийшов він до старця й питає:

— Чому за молитвами твоїми відбуваються чудеса, а за нашими — не відбуваються? Навчи

своїм таємницям! А то ж помреш — і нікому буде монастир прославляти!

Старець подивився ласкаво й говорить:

— Важко це пояснити! Я ж — ніби й не молюся зовсім...

Втім, треба, щоб світло, таке, як у свічці горить, чи в лампадці перед іконою жевріє, — у серці людським загорілося!

Від любові — те світло походить.

І можна те світло душі — розширювати до неосяжності, немов світло сонячне!

І отоді — Велике Світло Духа Святого являється й готове допомогти! І видно в тому Світлі Живому Божественному — все, ніби немає стін у келії, ніби немає веж монастирських. І будь-яке тіло людини — в цьому Світлі наскрізь видиме, і душа — теж зрозуміла на будь-якій відстані.

Отак і відбувається: варто мені почати слова молитви Духу Святому вимовляти — і Він тут! Тече Ріка Світла Божого — і все Собою обіймає!

А розуміє це Світло — любов сердечну, а не слів бубоніння!

Як чудеса звершуються? — ти запитуєш... От зливається душа із цим Світлом — і вже не відаю: де любов — моя, а де — Божа Любов!

В Ріці того Світла є Руки. Вони — ніби й мої, але й не мої повністю...

Бачу я ці Руки Божественні, Що звершують Свою Роботу! Так само, як руки кухаря чи орача звершують роботу свою, — так само й Руки Духа Святого трудяться!

Оці от Руки можуть і зцілювати. Якщо хоче Дух Святий, то можу я Руками тими — тіла від

скверни й хвороби очищувати. А якщо не хоче — то не можу поворушити навіть кінчиком пальця.

Видно в цьому Світлі Божественнім у тілі хворого — хвороби, а в душі — прогріхи.

Втім, не всіляку душу можна очистити, не кожній людині допомогти вдається...

Адже потрібно спершу навчити душу — любові! Інакше може статися, що опиниться душа потім в боргу перед Богом — за сотворене чудо!

... Промовив так старець Зосима й посміхнувся ласкаво.

Послушник же молодий схарапуджено перед старцем навколішки впав, чолом підлоги торкнувся... А потім, хрестячись несамовито, геть із келії чкурнув...

Зітхнув тихо старець Зосима: знову, виходить, не той чоловік прийшов, про якого говорив Бог... Не захотів послушник дізнатися про теплоту сердечну, про серце духовне...

А вже он стільки років минуло...

* * *

Приходило до старця Зосими прохачів безліч.

І прагнув він допомогти кожному: не лише тіло зцілити чи біду в житті поправити, але головне — виправити шлях душі в предстоянні перед Господом.

От раз прийшов до нього багатий купець і просить дочку його маленьку зцілити:

— У відчаї я! На тебе — остання надія, святий старче! Допоможи: помирає дитя!

— Не я — зцілюю! Господь — допомагає кожній душі!

Як Господь допомагає? Через людей, що на Землі живуть, в тому числі.

Чи ти чув про Христа Ісуса? Через Нього — Бог багатьом людям допоміг.

А через тебе — чи допоміг кому Бог?

— Грішний, не думав я так ніколи, старче!...
Про прибуток, про вигоду все думав...

— Так от — думай тепер!

І наперед завжди думай: що Господь від тебе хоче?

А тепер їдь додому, одужає донька твоя!

Та започаткуй на гроші свої лікарню безкоштовну, лікарів хороших туди поклич — для Бога трудитися!

А як донька зовсім здорова стане — до мене обов'язково її привези!

... Втираючи сльози, купець став дякувати.

А старець сказав ласкаво:

— Поспішай в житті те добро звершувати, про яке раніше забув!

І не забувай надалі про це — аби не трапилося ще більшої біди!

Бог тобі допоміг — так і ти іншим допоможи!

І вчися розуміти: в чому — добро? І як його чинити можливо?

Може, для когось твої слова і справи будуть Рукою помочі, від Бога простягнутою! Бог же — через багатьох людей добро сотворює, чудеса звершує!

* * *

Минув час, і привіз купець свою маленьку доньку зцілену — до старця.

Увійшла дівчинка до келії — та забула те, як її вчили дякувати. І каже:

— Це ти мене вилікував, дідусю? Дякую тобі! Я хворіла-хворіла, хворіла-хворіла, а тепер — зовсім здорова стала!

— Здоров'я тобі, дитинко! Та тільки це не я, але Бог тебе вилікував! Йому ти й маєш дякувати завжди!

— Так, я знаю! Бог — Він добрий! — закивала дівчинка.

— І ти тепер вчися бути доброю, як Бог! Старайся!

Чуєш, як серденько в грудях у тебе б'ється? Це Бог тобі нагадує про те, що душа — для любові й доброти сотворена!

От і вчися — до усіх ласкавою й привітною бути! Усім допомагати вчися потихеньку!

Доки маленька ти — допомога твоя не велика, але важлива дуже! А як велика виростеш — багатьом людям допомогти тоді зможеш!

— Я все зрозуміла, дідусю! Мені довго погано-погано було, а отепер — добре! І я іншим теж буду старатися добре робити!

Дівчинка підбігла й обійняла старця Зосиму.

...Чимало літ минуло відтоді. Та ніколи не забувала дівчинка, що, за Волею Господа, саме щоб плекати й дарувати любов — даровано людині життя на Землі! І через це — розкрилося і потім розширювалося дедалі більше й більше її серце духовне! І жила вона, охоплюючи турботою-любов'ю все й усіх.

* * *

Одного разу прийшла до старця Зосими не молода вже жінка — і плаче, благас:

— Допоможи мені повернути любов синочка мого єдиного! Все життя на нього поклала, ні в чому йому не відмовляла! Та от виріс — і не згадує навіть!... Одна я залишилася! Гірко мені, що невдячністю — за все, що я робила для нього, відплачує він мені! Не можу стримати образи гіркої, не можу не впадати у смуток!...

— Не печалься! Спершу подумай: чи так ти сина свого любила, як Господь хоче, щоб любили ми людей?

Якщо лиш отримують діти блага від своїх батьків, а турботи про інших їх не навчають — то й виростають діти невдячними, не пам'ятають добра!

Адже любов — не лише в тім, щоб приємне людині робити!

Не завжди приємне на користь душі! І не завжди корисне — приємність!

Адже робити добро — це аж ніяк не те саме, що людині бажане завжди подавати!

Не можна просто потурати чужим забаганкам! Через це — шкода душі, а не користь!

Потрібно, щоб кожен — не тільки сам дарував любов, але й в інших людях пробуджував бажання її дарувати, добро чинити! Також — слова в собі гнівливі стримувати, слова лише добрі вимовляти!

Погано ти сина свого виховала! Зманіжила його потуранням забаганкам його! Докорами щоденними та настановами занудними від любові відвернула! Від заповідей добрих відвадила!

Отепер кажу я тобі слова печальні про помилки твої — щоб слова мої, як ліки гіркі, допомогли тобі огріхи твої зрозуміти й спробувати виправити!

Ще сильніше заридала жінка:

— Невже Господь не пробачить мені гріхи мої?!

— Прощення тоді відбувається, коли зрозуміла людина, в чому грішна була, — та змінила себе! І ще — коли діяння неправильні свої виправила в міру сил!

Тільки змінившись сама — зможеш ти навколо себе щось на краще змінювати!

Є надія для тебе тепер! Скоро прийде до тебе твій син — і поради й допомоги проситиме. Полюбив він удову, старшу від нього літами. Дитя в неї вже є від чоловіка колишнього. Через цю любов — Бог бажає допомогти сину твоєму навчитися не про себе, а про інших думати-піклуватися!

Не просто людині себе змінювати... Не просто зробити так, щоб з любові малої — народилася велика любов всеосяжна!

Щастя дитини, що у жінки тієї росте, — щастям для всіх вас обернутися має!

... Сказав так — і жінка з надією та з думкою про найважливіше додому пішла...

* * *

Отак і бесідував з людьми старець Зосима.

Втім, бувало й так, що людину з недобрими задумами Зосима на поріг келії навіть не пусить...

І через це — теж замислювалися люди... Адже якщо старець святий до себе не допустив —

то і Бог, значить, відкидає ту людину за життя її неправедне...

А сама людина така лякалася нечистоти своєї — і змінювалася. І знову потім приходила поради у старця спитати — тепер вже щиро: як гріхи їй спокутувати?... І тоді — ласкаво приймав її старець Зосима, поради давав прості й зрозумілі. Втім, щоб ті поради виконати, необхідно було себе преображати: не байдикувати, а з великим старанням трудитися — і душею, і тілом. Душею — любов у собі плекати, гнів, ненависть, заздрість, смуток викорінювати. А тілом — трудитися, щоб довкола хоча б трішки кращим життя для інших зробити.

Навіть тим, хто у відчаї, говорив старець слово підтримки і напоумлення:

— Немає гріха чи пороку, від яких не могла б людина позбутися!

Адже навіть коли потрапляє людина в біду духовного падіння — Бог завжди готовий допомогти їй!

А хвороба чи яка інша біда в житті — даються людині задля здоров'я її душі й тіла! Хвороби та біди ці є наукою для тих, що поки не розуміють Задуму Божого — щодо нас, людей. Це дає можливість для очищення душі!

Слабка й немічна людина в цьому світі, поки не знає вона Любові Божої — Найбільшої Сили, Що може бути поруч із нею та в ній завжди!

Якби кожна людина з Любов'ю Христовою в серці жила...

Певного разу прийшов до старця Зосими чоловік не молодий вже, але й ще не старий. Міцний він був тілом і душею не слабкий був. Та тільки загубився він серед справ, що не приносили пожитку душі. Про велике й високе він мріяв з юних літ, жив — відважно борючись за правду... Та не завжди розрізняв він, де істина... І багато задумів його закінчилися нічим, на багатьох життєвих вершинах приходило розуміння того, що зовсім не те слід було робити... І тому — тепер тяжко йому було. І не знав він: як жити йому далі й задля чого...

Оповів чоловік той старцеві Зосимі свою історію. Схожа вона була на безліч інших, що старцеві слухати доводилося... Але й різниця була величезна: адже не про себе чоловік думав, а для інших жити прагнув, допомогти іншим намагався!

— Отак і минуло життя майже все... Стільки всього звершити хотів, про прекрасне мріяв... А насправді вийшло, що марно все було: нічого змінити не зміг, нікому не допоміг по-справжньому... І як далі жити — не знаю... Навчи, якщо зможеш..., — так закінчив свою історію подорожній.

— Не марно все те було! Через те, що робив ти в житті, ставав ти й мудріше, й сильніше! Так Бог вів тебе до Себе!

І от, чи ти готовий тепер життя своє тільки Господеві одному присвятити?

... І став старець Зосима розповідати тому чоловікові про призначення життя людського, про Любов Найвеличнішу Божественну...

І залишився той чоловік у старця. І вчився в нього. Вчився — тиші сердечній, в якій запалю-

ється вогонь любові. Вчився — злиттю з Духом Святим. Вчився — усілякому труду, що в усвідомленій Єдності з Богом звершується і є Великим Служінням Богові...

* * *

Чи багатьом зумів допомогти старець Зосима? — це Богові тільки відомо... Та силу особливу мали його слова. І поради, що він давав, не стиралися з пам'яті. Поверталися люди поглядом душі до Бога, а ділами своїми — на допомогу людям. І через це — Бог в житті тих людей участь приймати міг.

Притча про життя на Долоні у Бога

В монастирі одному жив старець. Звали старця Зосима. І був поголос людський про те, що настільки чистий цей старець душею, що наділив його Бог милістю чудеса різні творити. Говорили, що й чудесні зцілення за словом його відбуваються, і долі людей змінюються, і душі преображаються! І багато людей приходило до старця із проханнями...

* * *

До невеликого повітового містечка, де розташований був той монастир, звичною для Росії розбитою дорогою увійшов чоловік.

Він був не молодий вже, але й не старий. Тілом він був міцний, зростом суттєво вище середнього. Сила, видно, в тілі була неабияка. А в душі — неспокій і надлам були, відчутні для уважного погляду.

При дорозі жебрак сидів на купі брудного лахміття і просив у перехожих милостиню.

Чоловік запитав цього жебрака, де б кімнату винайняти чи двір заїжджий знайти? І карбованець йому дав — гроші на той час великі.

Жебрак, як карбованець побачив, — раптом перемінився! Ніби щось у нім прокинулося на мить від подиву! І мовив:

— Ти до тітки Аксенії краще ходи, у неї — ліпше буде! На дворі заїжджому — бійки там п'яні, галас... А в неї — часто ті, що до старця Зосими приїздять, зупиняються. Аксенія — вона добра! Коли буваю тверезий, супу в неї попрошу — так налле! Суп — смачний у неї, хоча й пісний завжди...

— Постривай, до якого такого старця? Я — не до старця зовсім... А втім — все одно! А як до твоєї Аксенії пройти? Та й по батькові як її називати?

— Аксенія Дмитрівна. Скажи, що Никодим до неї послав!

На цьому думки жебрака переключилися на карбованець і горілку з доброю закускою...

* * *

Подорожній підійшов до будинку Аксенії. Постукав.

Відчинила повнява середній літ жінка. Лице її спокійною добротою зсередини було освітлене.

Дивилася вона ласкаво, ніби давнього знайомого, на котрого чекала, зустріла.

— Чи не можна у Вас, Аксеніє Дмитрівно, кімнату винайняти? Сказали мені, що у Вас кімнати здаються...

— Чому ж не можна? Хорошій людині — завжди рада!

— Чому ж Ви гадаєте, Аксеніє Дмитрівно, що я — хороша людина? Я, може, якраз навпаки, — з деяким сарказмом і глибокою гіркотою вимовив подорожній.

— Ну як не дуже хороший, то скажи хоча б, як тебе звати? — не злякавшись, м'яко перевела розмову на жартівливий тон господиня.

— Називай Миколаєм.

Подорожній на ім'я Миколай оглянув затишну чисту й просто обставлену кімнату. Він заплатив за житло за тиждень наперед, давши грошей вдвічі більше, ніж сума, що назвала йому господиня.

Він хотів уже піти до своєї кімнати, та Аксенія обережно мовила:

— Ви до старця Зосими першого ж дня не ходіть! Подумайте спокійно, що та як? Біля річки погуляйте. Щоб його слова чути — треба заспокоїтися душею хоч трохи.

— Та що це у вас тут за старець такий? Я не до нього взагалі... Я по монастирях не ходжу! Не допомагає Бог людям! Он — що навколо коїть-ся!... Та що там!...

Тієї миті розмова перервалася: у двері постукали, Аксенія відчинила.

* * *

Увійшла бліда втомлена жінка з дитям на руках. Дитина була вже не маленька і, вочевидь, тяжко хвора. Це був худенький хлопчик років приблизно п'яти чи шести. Хлоп'я було при тямі, але начебто не цілком, ніби здатність жити в цьому тілі вже наполовину покинула його.

Жінка тримала його на руках з останніх сил.

— Ви що ж стоїте?! — звернулася до Миколая за допомогою Аксенія. — Потримайте дитя!

Коли Миколай брав хлопчика на руки, той слабко застогнав і ледь розплющив очі. Миколай дуже обережно й дбайливо відніс хлопчика до кімнати — поруч із тією, де він розташувався.

...Засинаючи, Миколай чув крізь сон м'який грудний голос Аксенії й приглушені ридання жінки.

— Допоможе старець Зосима! — заспокоювала Аксенія. — Ти не сумнівайся! Вранці й підете! Не біда, що немає грошей! Не бере він грошей взагалі! Хто хоче, той потім на лікарню чи на монастир жертвує. І в мене — так поживете. Тут у мене — постоялець щедрий! Так — все одне до одного добре й складеться!

* * *

Вранці Миколай прокинувся від приглушених голосів і зборів за стіною.

«Так... Порадив Никодим “тиху місцину”!» — подумав він.

Але роздратування чомусь не було. А було тепло на серці, як у далекім дитинстві, коли крізь сон чув мамин голос...

За вікном ще не світало.

Аксенія постукала:

— Ви вже пробачте, Миколаю, не запитала вчора, як Вас по батькові. Дитя хворе, не може саме йти, а гостя наша геть вибилася з сил! Ви б їх провели до старця?

Миколай погодився без вагання. Зараз ця можливість відволіктися від думок, що гнітили його, здавалася йому неочікуваною і радісною. А старець Зосима з учорашнього дня все більше й більше викликав у нього цікавість.

Допомагати ж людям Миколай завжди прагнув. У цьому — він сенс усього життя свого бачив. І в цьому ж — і найбільше розчарування в досягненні цілей намічених по перетворенню життя людського отримав...

* * *

Надворі було прохолодно.

Миколай ніс дитя на руках. Жінка, задихана від швидкого кроку, розповідала як сталося, що її синок Іллюшка пошкодив ніжку.

— Може, ми краще б до лікарні пішли? — запитав Миколай. — Лікар би подивився та вилікував! Тут, кажуть, лікарня є хороша.

— Та були ми у лікарів різних... Грошей скільки пішло — а не допомогли... Кажуть, ампутація потрібна, та й навіть пізно вже може бути... А старець — він чудеса від Бога творить! Він — неодмінно вилікує!

Потім жінка почала детально розповідати про їхнє життя й біди...

Миколай обережно ніс дитину і майже не слухав... Він тримав кволе тільце, в якому заледве

жеврило життя, і думав: «Ось — дитя, що, скоріш за все, ось-ось помре... Або залишиться калікою на все життя... Так що смерть для нього, можливо, і краще навіть... Чому так? За віщо? Чому нічого не змінити в цьому страшному й безглуздому людському житті?!... От я сам — дорослий і сильний чоловік, що не бачить ані найменшого сенсу в продовженні цього існування, — житиму..., а цей хлопчик — помре... Якби можна було: отак просто взяти й віддати своє життя, свою силу йому — щоб він жив і був здоровий?... Але це — неможливо... Ну і де ж ти, “Всесильний Боже”? Чому таке допускаєш?!...»

Вони підійшли до монастиря.

Монахи не хотіли їх пускати.

— Завтра приходьте! Тоді старець прохачів вислуховувати буде. Сьогодні — аж ніяк не можна!

Але Миколай впевнено пройшов повз, ніби це не його намагалися зупинити. Він твердо вирішив, що сьогодні ж, після «аудієнції у святого старця», він вмовить мати — і віднесе дитя до лікарні. Можливо, ще не пізно буде...

* * *

Миколай швидко пройшов крізь монастирський сад до келії старця. Стежку до келії можна було впізнати. Вона була втоптана безліччю прохачів, що приходили до старця, й виділялася серед усіх інших вимощених камінням монастирських проходів.

Миколай із дитям на руках рішуче увійшов до келії. Мати хлопчика — за ним.

Старець Зосима був зовсім не старим і німичним, яким уявляв його собі Миколай.

Це був стрункий і наповнений певним особливим спокоєм чоловік. Тільки його волосся й борода, що обрамляли лице, були абсолютно білими. А очі...

Миколай усього лиш на мить зустрівся з ним поглядом — і зрозумів, що таких очей він ніколи раніше не бачив... Вони випромінювали тепле і спокійне *Світло* і якісь особливі впевненість і силу, спокій і ласку.

Мати хлопчика, ставши навколішки, почала свою розповідь про нещастя із синочком. Вона причитала й просила зцілити хлопчика...

Старець зупинив її:

— Олександрю тебе звати? Ходи до каплиці й молися, мила!

Вона замовкла, здивована, і з поклоном покірно вийшла.

Миколай поклав дитину на широку лавку біля стіни, і, не перехрестившись, а лиш злегка вклонившись, хотів вийти...

— Допоможи мені, Миколаю! — почув він слова старця. — Ти ж правда хочеш, щоб Ілляша одужав?

— Так, — відповів Миколай, не встигаючи здивуватися тому, що відбувається. Він згадав те, про що думав дорогою, як ніс хлопчика...

— Підійди сюди.

Старець поклав руки Миколая на тіло хлопчика: одну — на груди, іншу — на хвору ногу. Своїх рук він не прийняв...

...А те, що потім було, Миколай не міг осмислити ще довго...

Він сам і все довкіл занурилися у *Світло*. Це було чисте біло-золотисте *Світло*, подібне до вранішнього сонячного... Миколай бачив, як м'яко рухаються потоки цього *Світла*... Потім він немов вимкнувся, ніби заснув...

* * *

Коли ж Миколай отямився, то сидів він в кутку келії, а старець Зосима бесідував із матір'ю хлопчика. Самого хлопчика в келії не було...

— Удова, кажеш?... — запитував старець.

— Так, удова, сама п'ятий рік поневіряюся... Все життя за тебе тепер молитися буду! Й Іллюшку навчу за тебе, спасителя нашого, молитись!...

— От надумала!... Не я, Бог зцілив!

— Богові буду молитись!... Богові буду дякувати!

— Це добре — *бути вдячним!*... Я от навчу тебе, як першу твою *вдячність* сотворити. Ось тобі від мене записочка. Підеш до лікарні до лікаря Федора Пантелеймоновича, скажеш, що я велів тобі місяці три або чотири доглядати за хворими важкими. Він тобі за це зарплатню виділить. Буде вам за що з Іллюшею додому їхати.

— Дякую тобі!...

— Зажди, дослухай, невгамовна! Є там чоловік один, Григорієм звати. Операцію йому складну зробили. Життя його тілу врятували, але без ноги він тепер. А калікою він бути не хоче. Вже одного разу спробував позбавити себе життя... От, якщо зумієш душу того чоловіка зцілити, — то це перша твоя *вдячність* Богові й буде! А син твій — тобі допоможе. Буває, що, коли хворі діток бачать, то надія на життя світле — до них повертається...

Тепер ідіть!...

Іллюшенько, ходи сюди! — покликав старець Зосима.

...Те, що побачив Миколай, вразило його найбільше: до келії з монастирського саду ще трішки незграбно, але... забіг, а не увійшов зцілений хлопчик, преображений надзвичайно!

Він не просто міг тепер ходити! Він ніби отямився від смерті — і явилось в нім життя правдешнє — ясне, сонячне! Таке рідко побачиш серед звичайних здорових людей... Ніби радістю й світлом зсередини світилося все тепер в Іллюші! Ніби те променисте дивовижне *Світло*, що бачив Миколай під час зцілення, було тепер і в тілі хлопчика!

— Мамо, мамо, я здоровий зовсім! І нога не болить більше! Я навіть бігати можу!

Вони обидвоє з вдячністю вклонилися старцю й пішли...

* * *

А старець Зосима стояв на порозі келії й дивився їм услід.

Він дивився у їхнє майбутнє — із ласкою та Силою Божою. ... Бачив він чоловіка на ім'я Григорій, що мовчки лежав на своїй постелі... із невидючим поглядом болю й відчаю... І бачив Олександрю, мати Іллюшину, що шепотіла йому слова ласкаві... І бачив, як забіг до палати лікарняної, в пошуках матері, маленький Ілля... І — як спалахнуло любов'ю дитяче серце, коли мрія його головно реальністю стала:

— Матінко, матінко! Ти тата нашого знайшла!
— в радості мовив Іллюша й зі словами такими

обійняв Григорія... І Григорій зі сльозами на очах обійняв хлопчика... Й повернулись любов і надія у душу — і душу вилікували...

І бачив старець Зосима трьох щасливих людей, що виходили з лікарні зціленими, хоча чоловік і на милицях ішов. І бачив тих, хто їм услід із вікон дивилися й щастя зичили!

— Здійсниться, Господи! За Волею Твоюю — все нехай буде!... Серця, любов'ю сповнені, — Волю Твою сотворять!... — шепотів старець Зосима.

* * *

Миколай і старець залишилися в келії самі.

— І часто ти чудеса такі твориш? — здивований, не осмисливши ще всього, що відбулося, запитав Миколай.

— Таке дуже рідко буває... Але це — не тільки ж я, але й ти, з Божою Волею зливаючись, Іллюшу зцілювали! Видно, і для тебе це потрібно було, щоб повнота Сили Божої явилася перед тобою!

Іди тепер! Подумай, про що запитати хочеш, чому сенсу в житті своєму не бачиш... Про найбільш сокровенне, що хочеш зробити, — подумай — і приходь тоді! Завтра приходь, якщо захочеш, поговоримо! Зможеш ти звершувати те, що для людей мріяв робити! Зможеш — але не сам, а з Божою Силою з'єднуючись!

Іди тепер, втомився я... — тихо промовив старець Зосима...

Миколай, повертаючись від старця, думав про те, що відбулося.

Все тепер змінилося якимось надзвичайним чином... Смерть, про яку він думав, як про вихід з глухого кута, з безглуздя й безнадії в житті, раптом відступила і — відкривався невідомий раніше простір...

І тепер він мав зрозуміти й сформулювати для самого себе: як же жити далі?...

Невіру в буття Бога, що за непросте його, Миколая, життя укріпилася в нім, так, здавалося б, просто, зруйнував старець...

Та віра не увійшла на звільнене місце, бо шукав Миколай не віру, а чіткість розуміння й повноту знання.

Всі питання, що мучили його за весь час духовних пошуків, знову сколихнуся в нім.

Це були ті питання, що він відкинув, як такі, що завідомо не мали відповідей. Відкинув — разом із вірою в буття Бога.

Він сáм тоді вирішив шукати шляхи, щоб допомогти людям стати щасливими... І багато починань його потерпіли цілковиту поразку... І багато друзів його зрадили... І багато світлих його ідей — викривили й обернули на зло колишні його товариші...

І принесла вся ця його діяльність багатьом людям добро, але багатьом — печалі й розруху...

...Думки Миколая повернулися до чуда зцілення і до того *Світла*, що він сам бачив: «Значить, є, все ж, Сила, Що може змінювати долі людські? Це — і є Бог?».

Він зрозумів, що завтра знову має піти до старця.

* * *

Миколай ішов до монастиря, а сумніви й думки все ще гнітили його: «На що я сподіваюся? Що змінилося вчора, коли побачив я *Світло Променисте*, з'єднавшись з яким старець зцілив хлопчика?... Що я — сповідатися хочу, душу полегшити? Чи ж “віру Христову” здобути хочу? Чи питання свої поставити? Чи, може, знайти розуміння сенсу життя мого? Втім,... можливо, й насправді, знає цей старець ту Істину, заради якої жити на Землі варто, й відає — як?»

Вже підходячи до монастиря, Миколай почув розмову матері й дочки, що поверталися від старця.

Мати була доволі вгодованою, крупної статури жінкою, явно чималого достатку.

Вона кричала обурено:

— І не соромно йому людей зціленнями спокушати, чудесами принаджувати?! Адже сам — не може нічого! Довкола — суцільний обман!

— Та годі Вам, мамо! — намагалася заспокоїти її дочка. Вона притримувала здоровою правою рукою хвору ліву руку, що погано рухалася, й вела далі:

— Казала ж я Вам, матінко, що дурниці все це, казки для дурнів і дітей нерозумних! А Ви мені не вірили!

Та мати все ніяк не могла заспокоїтись і провадила далі, захлинаючись від збудження:

— Це ж треба таке вигадати! Щоранку тісто хворою ручкою вимісити, спекти хліби й жebra-

кам роздати! І так — три роки! Святий знайшовся! Шахрай з шахраїв! А до нього — он дурні за порадою валандаються!

— Ну, годі Вам, мамо, годі!... — вмовляла дочка.

... Миколай чув голоси, що віддалялися...

Потім він довго сидів серед людей, що чекали бесіди зі старцем, розглядав обличчя тих, що виходили...

... Коли всі розійшлися, він увійшов до келії.

А старець Зосима немов чекав на нього. Зрадів так, немов найближчу людину зустрів, ніби син до нього прийшов, а не випадковий подорожній, що в Бога півжиття не вірив.

* * *

— Прийшов усе ж таки?

— Прийшов...

— А для чого прийшов?

— Сам ще не знаю, може, просто поговорити треба... Може, зрозумію, як ти живеш і навіщо... Навіщо чудеса твориш?

— Не я чудеса творю: Бог діла звершує! Хоча й людина сама — теж звершує...

— А дівицю з рукою хворою — не вдалося сьогодні зцілити?

— Не вдалося, — з легкою печаллю сказав старець Зосима.

— А якби послухалася й три роки тісто місила — зцілилася б?

— Дивлячись, як виконувала б... Якби прокинулося серденько духовне, коли діткам голодним хліб роздавала б, якби про те, як горю людському зарадити, думала, коли тісто місила, а не про те,

як хвору руку вилікувати, — то одужала б! Руки, що добро дають і благо роблять, — завжди здоровими стають!

— А я от — і руками своїми, і думками своїми, й усіма ділами своїми — все життя намагався добро робити і до того дотрудився, що навіть думати став: чи не краще взагалі позбавити себе життя, ніж розуміти безсилля змінити щось в ньому на краще...

От хлопчик, тобою зцілений, думаєш, буде щасливим?

Чи так само, як усі — підросте і в гріхах і пороках завершить свій земний шлях? Для чого ж тоді ти зцілив його?

— Для майбутнього зцілив його, для любові! А те, як і яким він в те майбутнє увійде, — те від багато чого залежить...

От ти, маленький коли був, Бога любив сильно... І юнаком — теж серце чисте мав!

— Так, любив і вірив... Вірив — та зневірився!... Давно це було. Палко вірив і молився палко... Та тільки не виконував Бог прохань моїх...

А потім побачив я біди людські та стражданя — і вирішив, що не міг Бог добрий, всемогутній і милостивий — таке пекло для дітей Своїх та Землі влаштувати! І вирішив: те, що в силах моїх, — я сам для людей зроблю... Та от не вийшло те, що задумував...

— Бачу багато — з того, що з тобою було... Ти раніше жив, ніби на човні по ріці проти течії гріб. Ти все трудився й чекав, що припливеш до океану великого, а приплив лиш до малого джерельця, з якого ріка починається... Але трудився ти не даремно: зросла твоя сила! І вмінь додалося, пізнав

багато! І можеш ти тепер човен скерувати в потрібному напрямку. І вся міць ріки буде в поміч силі твоєї. Чи хочеш того?

— Не знаю поки що, чого хочу... Тому, видно, й до тебе прийшов... Ти мене від зневіри й безглуздої порожнечі в душі зцілити зможеш?

— Так вже зцілив тебе Бог від невіри твоєї! Якби не зцілив — не прийшов би ти знову сюди!

А от тому, як любов до Господа здобути й тишу сердечну пізнати, — тому можу навчити тебе, якщо сам захочеш.

— Поясни ж мені тоді перш за все: навіщо я повернувся?

— Щоб навчитися справу Божу разом з Богом осмислено звершувати, а не чинити, як самому на думку спаде!

— Ще скажи мені: ти сам — у що віруєш?

— Вірую в Єдиного Бога-Отця Вседержителя, Творця всього — і видимого, й невидимого... І хоч слова тобі звичайні молитовні вимовляю, втім, Бога я всією душею, всім серцем завжди відчуваю. І Присутність Його мені така ж явна, як і твоя тут... Тільки не всіх можу навчити тому ж...

— Ти що, бачиш Його?

— І бачу і чую...

— А я от не бачу, і не вірю тобі... майже...

— А ти бачиш зараз дім Аксенії, де кімнату винайняв?

— Не бачу...

— Отже, немає цього дому взагалі?...

— Є...

— От не бачиш зараз, але говориш: є...

Отак само і Бога не бачиш, любові Його не відчуваєш... Хоча Він є.

Ісус, коли між людьми жив, ніби як людина звичайна, — Він з Отцем Небесним завжди говорить міг, Силу Велику, що від Отця сходить, завжди міг відчувати. І багато тоді Він звершив, щоб показати, як людина може жити на Землі. І головне нам заповідав, щоб і ми стали такими, як Він: «Будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний!» А чи багато хто намагається?

Поки людина у смутку, невір'ї, відчаї та гніві утримує себе-душу — Бог безсилий допомогти їй, бо через незнання та невір'я відкидає людина Любов Божу Всемогутню, Допомогу й Турботу Його Ніжну!

Що ж може людина в цім світі сама змінити? З чого могла б почати?

Передусім — себе саму може виправити: душу очистити, серце духовне любов'ю сповнити, жити не за хотіннями своїми, а за Божою Волею. Отоді тільки — зможе така людина й ближнім своїм допомагати!

Зробити це — кожна людина може, бо можливість така їй Богом дана.

І підноситься тоді душа, осяяна любов'ю сердечною, до іншого життя, хоча й тіло має. Тіло залишається таким самим, руки — ті самі, але душа преображена — ніби в іншому світі — райському — тепер перебуває! Живе вона — любові сповнена, з Богом в усьому радиться! Все ніби те саме довкола — а життя людини іншим стає!

Ти отепер усі думки твої гарячі, сумніви тяжкі в розмовах бурхливих, в суперечках — мені на сповіді виплеснути думав? Думав — від цього полегшає?

Та через те немає спокою у тебе в душі, що тиші сердечної ти не пізнав!

Ще скажу: адже все, що ти мені сповідати хотів, Бог вже знав і знає про тебе!

Знає Він — і минуле твоє, і кожну думку!

Кожна людина завжди — як на Долоні у Бога! Та тільки, лиш коли людина про це дізнається, — велика користь їй від цього може настати! Бо, якщо знає людина, що видно Богові усі її думки, навіть найбільш сокровенні, і що відомі Богові усі її справи й навіть те, що її до справ цих спонукало, — тоді уважніше буде людина життя своє будувати!...

Кажуть, що страх Божий має бути в людини, щоб вона не грішила. А я от — так не думаю. Коли через страх — людина добро вибирає, а не зло, — то бачить Бог, що не любов у душі тій, а страх... І не йде це у залік душі...

Чистоти душі перед Богом потрібно дотримуватися не через те, що покарання може послідувати за грішні діла та думки! Не таємниця для Бога помисли наші! І не сховати нам наших діянь від Його погляду всевидячого!

Та, якщо бачить Бог вади мої, — то соромно мені має стати за це. А жити в соромі й ганьбі — не годиться душі...

Якщо ж зрозуміла людина, що помислила зле, що вчинила невірною і їй за це перед Богом соромно, — то наступного разу спробує вона не грішити!

Важливо також — не дозволити неправді в собі з'явитися — тій неправді внутрішній, що самій людині заплющує очі на пороки її... Це — та неправда, коли людина, щоб голос совісті тихий

не чутний був, починає сама собі виправдання вигадувати, наприклад, — не себе, але інших в усьому звинувачувати!

Втім, якщо захоче людина щиро себе — як душу — виправити, то це — свято у Бога! Бог тій людині допомагати у виправленні душі починає, роботу спільну вони тоді провадять.

Доки ж людині невідомо, що Бог на неї дивиться весь час, — їй ніби тотожні зле і добре, що їй пропонуються на вибір... Так і живе повільно така душа, ніби спить зовсім чи сліпа та глуха... І не багато користі від такого життя...

— Скажи, старче, а ти сам — навіщо живеш? Адже живеш — ніби не бачиш зла, неправди, злочинів? Як прощати можеш мерзоту, що довкола коїться?

— Не на всі твої питання я можу відповісти... От ти докори людям, що називають себе служителями Божими, на думці маєш. Ти про те, що відбувається в релігіях різних, що руйнує усі їхні цінності, слова говорити мені хочеш — і це називаєш невірою своєю. Але так само й Ісус про віру книжників і фарисеїв говорив. Не нове те, що ти мислиш! Не зникли й до цих пір «книжники й фарисеї»!...

Ось дивися: криво стінку в келії цій складено, навіть тріщина по стіні пішла. Можливо — муляр невмілий був. Можливо — час невмолимо руйнує матеріальні будівлі, що зводять люди... Скільки церков для вірувань різних зведено було людьми — не злічити! Багато з них вже давно зруйновано, інші на черзі...

Непорушний тільки той храм, що в серці своєму духовному людина звела! Тут — той престол

Господа, перед яким складає людина жертви свої правдиві: пороки, від яких відреклася, — щоб не грішити більше! І пороки ті — гординя, заздрість, гнів, осуд, лінь, злоба, роздратування, смуток, страх, любов до себе і неухважність до інших... І багато іншого поганого...

Серце духовне є той вівтар, на якому запалюється світильник любові неугасимої!

І лиш очищена від скверни душа — для Бога трудитися може! І це є перший дар Господу від людини прекрасний!

І тоді — правила життя, влаштовані людськими законами, — заміняться законами Божими, котрі саме любов'ю сердечною відчуті й зрозуміти людина повинна.

А Любов Божа — не знає меж! І немає тієї сили, що перешкодити могла б Волі Божій звершитися!

Можливо таке предстояння перед Богом, коли розкриває всю душу людина — і серце її відкриє для Любові Божої! Тільки пізнавши це — бачить людина на власні очі й упевнюється, що завжди вона була і є перед Очима Бога Люблячими!

Тоді лиш — остаточно змиряється гординя людська!

Поки що — у твоїй голові думки бурхливі про справедливе і несправедливе... Та лиш тоді у серці твоєму духовному спокій і любов зможуть настати, коли ти відчиниш його, очищене, для Христа, — і увійде Христос до серця твого!

... Так, може людина замінити в собі осудливий розум — на Любов Божественну, що все пробачає!

Було і зі мною колись схоже на те, що з тобою тепер відбувається.

Шукав і я справедливості між людьми. Від людей чекав, що зрозуміють вони слово Боже, як тільки почують його! І — що вчинками вони являть усе, що зрозуміли... І, якщо не так, як мріялося мені, чинили люди, — то охоплював мене часом відчай. Не розумів я, як чинити слід було мені, коли навіть серед пастирів фарисейство бачив, коли ніщо не міг перемінити в душах людських... І молився я палко й гаряче, і просив Бога про поміч і напоумлення — як жити.

І отоді побачив я Ісуса вперше. І почув від Нього всього два слова: СМирення і Вдячність!

Зрозумів я тоді Господа Ісуса — і упокорив гординю свою... І навчився приймати все, що приходить в життя моє, — зі смиренням і вдячністю. І дуже багато тоді перемінилося. Бо велика любов зростає в душі, коли розуміє людина, що значить істинне смирення, — і виконує це. Тоді вдячність сповнює серце духовне: вдячність за все, що посилає Отець Небесний! А також вдячністю до всіх створінь, через котрі це приходить від Бога, — сповнюється душа! Отоді мій бунтівний розум назавжди замінила велика тиша духовного серця!

Так і живу відтоді: те, що розумінню моєму і вмінню під силу, — те звершую у славу Господа!

А коли готова буде душа — відкриє Бог те, що мені тепер невідоме, навчить тому, чого несила поки звершити...

Живу я тепер серед правил, що поневолюють, — вільний. Стараюся, у міру сил і розуміння,

з Волею Божою завжди у згоді, — проявляти Любов Його Всемогутню...

Це є те, чому навчити тебе зможу, якщо зі мною залишишся.

Не за одну розмову це стається, але через життя чернече здобувається! Через життя — в постійному предстоянні перед Богом. А те, чому не зможу навчити, — тому Господь навчить...

Що не в моїй владі змінити, чого розумінням поки що не охопив — про те мовчатиму... А коли буде в мене від Бога розуміння й знання: що сказати, як вчинити — тоді й силу буде даровано для діянь, що преображають...

Велике щастя приносить душі — згода з Волею Божою!

Смиренням очищується душа від самоті й гордині. І приходять і розуміння, й прощення.

Відкривається тоді Джерело Любові Нескінченної у серці великому духовному!

Хто те Джерело здобув у *глибинах* себе-душі: в *глибині* серця духовного, з Богом з'єданого, — той вже не засмутиться від зовнішнього! Велике щастя його — бо на землі розверзлися для нього Небеса! І Бог — з ним і в ньому!

Такий шлях чернечий.

Отак і живу, так і служу Господеві. Так і людям допомагати стараюся. Якщо запалюється в комусь душа любов'ю — це ніби свічка засвітилася у славу Божу! І світять ті душі потім, все довкола себе осяваючи! Й інші люди від них іскру любові прийняти можуть!

* * *

Миколай із подивом зрозумів, що, поки говорив старець, він не лише слова чув. Розуміння особливе проймало його. Відповіді головні він отримав на ті питання свої, що поставити хотів!

Зовсім нове, незвичне тепло охопило груди зсередини... Він зрозумів, що зараз життя його може початися немов заново. Неначе все минуле — це була всього лише... чернетка... А тепер — от він перед Богом стоїть душею оголеною! Вже не перед старцем мудрим, а перед Великою й Могутньою Божественною Силою, Котра править усім і, виявляється, завжди... була поруч...

І знав він тепер напевно, що любов сердечна, що він відчуває, — це і є той світильник істинний, що освітлює весь шлях до повного пізнання Істини!

Це було, ніби блудний син повернувся до батька люблячого.

Тепер він став повністю готовий почати нове життя — життя на Долоні у Бога, життя для Бога!

Притча про таємницю «розумної молитви» і здобуття внутрішньої тиші

*«Є вища молитва
бездоганних — ...коли
невимовними зітханнями
духу наближаються вони до Бога,
Котрий бачить прихильність*

серця розчахнуту».
З «Аскетичних настанов»
Нила Синайського
«Існує стан, що полягає
у спогляданні єдиного Бога і в полум'яній
любві до Нього, де
розум, охоплений і пройнятий цією лю-
бов'ю, бесідує з Богом найближчим чином».
З «Огляду духовної боротьби»
Йоана Касіяна

Було це в монастирі невеликому, де жив старець на ім'я Зосима. Надзвичайні чудеса супроводжували його служіння Богові! Багато людей шукали в нього поради, допомоги, зцілення від недуг душі й тіла.

Та небагато хто шукав у нього знань про осягнення Любви Христової... І не прагнули вони навчитися тому, що старець для людей і для Бога міг звершувати. Тому так було, що неможливим — для себе — вважали вони подвиг його чернечого життя.

Втім, один чоловік на ім'я Миколай залишився зі старцем, щоб навчитися від нього спілкуванню із Богом і пізнанню Його.

* * *

Одного разу Миколай ішов до старця Зосими й зустрів служителя монастиря, котрий повторював невпинно молитву: «Господи Ісусе Христе, Сине Божий, помилуй мене грішного!»

Порівнявшись із Миколаєм, цей чоловік подивився на нового послушника несхвально та з осудом:

— Знову до старця ідеш, прости, Господи?! З безбожника відразу святим стати хочеш?!

— Так, іду, кликав до себе Зосима, — спокійно відповів Миколай.

Він уже звик до того, що недолюблювали його деякі мешканці монастиря за ту увагу, що приділяв йому старець Зосима. Хоча й дав настоятель монастиря дозвіл, що саме старець готуватиме Миколая до прийняття чернецтва, та новий послушник у багатьох викликав несхвалення, причиною якого була заздрість.

* * *

Миколай увійшов до келії старця. Зосима, як завжди, наперед знав про його прихід. Миколая завжди вражало те, яким незбагненим чином відає старець: хто до нього йде, про що думає людина, які проблеми турбують її.

Старець сидів у глибокій спокої та ласкаво дивився на прибулого. У келії був особливий стан, що Миколай для себе називав Присутністю Божою. Ніби навіть повітря було сповнене прозорою та ніжною тишею!

Певний час обидвоє мовчали, сидячи поруч.

Потім Миколай запитав:

— Чому так багато сил витрачають ченці на вимовляння Ісусової молитви? Чув я й читав колись про цю молитву — чи як її ще називають «розумну молитву». Розкажи мені про це. Чому не допомагає вона тепер? Чи насправді загублено в віках її секрет?

— Чому ж не допомагає? — Допомагає!

— А я от зараз чоловіка зустрів, що цю молитву повторює...

— А Любові Христової від нього не сходить, так?

— Так...

— Отже, не допомагає молитва тому, хто секрету її не знає?

— Так...

— Та от тільки немає жодного секрету!

Ніколи не приховувалося від людей, що головне, щоб почати духовне преображення, — це любов потрібно сердечну пізнати! Ісус про це ясно вчив — що Бог є ЛЮБОВ!

Були великі подвижники на цьому шляху, котрі завіти Ісуса втілити в життя прагнули.

Шукали вони спосіб занурення в тишу серця духовного, що грецькою називається *ісихія*.^{*} Це — тиша, в якій Голос Бога можна ясно розрізняти.

Понадто шукали вони здобуття тієї чистоти душевної, коли явне для зору сердечного Світло Духа Святого!

І вибирали вони спосіб життя чернечий, в котрому все — для Бога і нічого — для себе!

Шукали вони шляхів, як не допускати думок гріховних, як зберігати душу в чистоті кришталевій, як жити, безперервно відчуваючи Господа.

І багато з них вимовляли призов молитовний: «Господи Ісусе Христе, Сине Божий, помилуй мене грішного!» І повторювали вони ці слова безперервно, кожної миті свого життя, — щоб розум від Господа не ухилявся, щоб зі смиренням душа схиляла голову перед Величчю й Мудрістю Бога. І бувало, що від такого труду душі, наступало занурення розуму в серце — серце духовне.

Ще призивали вони Ісуса увійти до їхнього серця. Бо не просто вірували вони у Воскресіння

Ісуса Христа, а Його Самого — Живого і нині — відчути завжди намагалися! Прагнули вони навчитися говорити з Ісусом — так само, як Апостол Павло. Щоб в Ісуса в Самого — поради запитувати!

А щоб це стало можливим, треба здобути любов сердечну й направити її до Господа.

Багато хто цього хотіли, та не у всіх це виходило...

Самого розуміння й бажання — для цього — замало...

«Серце чисте сотвори в мені, Боже...» — так моляться багато хто. Але хто ж за людину — серце її очистить? Хто її змусить чинити за завітами Божими? Адже вона сама повинна трудитися над очищенням та преображенням душі!

Хоча це, можливо, найважливіша духовна справа в її житті!

Про те, що створив Бог людину за образом та подобою Божою,* — чув слова такі? Отже, прекрасно створив Бог людину. А чому ж не так — у житті? Може, самі люди винні в тому, що забруднені душі?

Де ж під безліччю одєжин-оболонок перебуває в людині сокровенне Божественне Начало?

Як Образ Божий може бути явлений у тілі людини?

Або — де ж таїться цей Образ?

В чому подібність наша — до Бога?

Що пізнали подвижники-ісихасти, котрі осягнули Славу, Силу й Любов Христові, коли говорили про обожествлення навіть плоті тілесної?

Є така можливість, коли дух людський з'єднується з Духом Божим — і здобуває владу над плоттю. Й підкорюються тоді немочі тілесні й

немочі душевні такій волі людській, що завжди у згоді з Божою Волею!

Як же навчитися усьому цьому?

Для початку потрібно від нечистоти душу позбавити.

Покаянням, смиренням та прощенням очищується душа.

Не за один раз пороки з душі йдуть. Покаяння це великий труд із усвідомлення своєї недосконалості й виправлення: і думок неправильних, і вчинків грішних, і емоцій недосконалих.

Поступово привчає себе чернець до життя в безперервному предстоянні перед Богом. Не на словах, а на ділі не грішити він намагається кожного дня свого життя!

І тоді — немов між минулим і майбутнім замирає перед Богом душа очищена і ніби говорить: «Все, що є в мені хорошого, це — для Тебе, Господи! Все ж, що було раніше поганого, — нехай буде знищено! Не допущу більше гріха — заради Тебе, Господи!»

Отакий труд — і потрібен Богові! І тоді — немов змивається минуле твоє!

І якщо позаду в житті чистота — то й попереду чистота!

І от, цієї дивовижної миті предстояння перед Богом — і розкривається тиша велика: ніжна, прозора, безкрая!

Але відчути її можна — тільки всередині серця розверстого духовного!

Це і ти тепер можеш почати вчитися пізнавати. Ось тобі просте завдання для початку:

Чуєш, як дзвін дзвонить? Він ніби закликає людей про Бога згадати...

Звуки його заповнюють простір — на багато кілометрів! Вони — поширюються, поширюються... І вдалині — коли вже не чути звуку — немов продовжує поширюватися тиша, що виникла після нього...

От уяви, що і ти — як дзвін: такий само порожній всередині й величезний. І — дзвін починає розгойдуватися... Звуку немає, є тільки беззвучний призов, звернений до Бога Всюдисущого! І тиша тоді — немовби дзвенить!...

Слухай цю тишу! В ній — можна відчутти Бога!

... Відчутна на дотик тиша заповнювала не лише простір довкола їхніх тіл. Але ця тиша ніби затопила всю келію... Вона також поширювалася у просторі над маленьким містечком, розташованим на березі широкої ріки... Вона поширювалася й обіймала усіх тих, хто поривалися своєю любов'ю до Христа! Вона також обіймала й усіх тих, хто ще не пізнав цю любов...

Ніжно, немов повітря, котрим дихають усі створіння, заповнювала ця тиша все навкруги. І все суще містила вона всередині себе...

— Це — диво дивне!... Немов зупинилися усі думки!... І є лише ця тиша! — вимовив приголомшений Миколай.

— Так, ти зараз відчув тишу сердечну. Це — як перший крок. Потім тишу цю можна наповнити любов'ю до Бога.

Бачиш свічку? Полум'я — тепле, ніжне, світле. Вгору піднімається язичок вогню. І якщо немає коливання повітря довкіл — то ніби непорушне в своєму горінні це полум'я.

Нехай у твоїх грудях подібне полум'я любові до Бога затеплиться — і світло його нехай поширюється!

А потім — освіти ним усі закутки всередині тіла, щоб вигнати з нього все темне, важке, похмуре. Вся п'ятьма — ніби вигорить!

Занур і розум свій у це світло.

Руки нехай теж світла сповняться! Крізь долоні нехай світло проливається — як у Апостолів, коли накладанням рук зцілювали вони хворі людські!

Весь тулуб і ноги навіть — нехай заповнить це світло. Ніби посудина прозора водою наповнюється — так нехай тіло ним буде залите!

Багато разів так повторювати треба! Працювати слід над преображенням і душі, й тіла! І тоді — через деякий час — зможе тіло стати вмістилищем для Духа Святого, джерелом Світла Божого! Немов полум'я свічки випромінює світло — так і людина такий вогонь любові рівний і м'який довкола тіла свого носити може!

А потім... Так, може тіло людське стати носієм образу Божого — Христа внутрішнього!

Отак і вчися тишу душі здобувати, любов до Бога в собі запалювати!

Як відчуєш тепло і світло в серці духовному розширеному й очищеному — клич Господа Ісуса до серця! І пізнаєш тоді, що Бог є Бог Живий!

* * *

Цієї миті до келії старця Зосими увійшов той служитель, котрого Миколай зустрів дорогою.

Він уклонився старцеві.

— Здрастуй, Родіоне! — привітався Зосима.

— Згрішив я осудженням ближнього. Допоможи! Скажи: як замолити цей гріх? — не дивлячись у бік Миколая, промовив Родіон.

— Так от же він — той ближній перед тобою! Попроси пробачення — а іншим разом не думай погано. Та й по всьому!

Втім, це виявилось — не дуже просто. Кілька хвилин минуло в глибокому мовчанні, перш ніж Родіон, звертаючись до Миколая, промовив:

— Пробач мені!...

І так легко стало на душі і в Миколая, який не тримав образи, і в чоловіка того...

— От, відчуваєте тепер Радість Божу? — запитав, посміхаючись, старець.

Миколай мовчки кивнув.

А з очей служителя Родіона полилися сльози...

— Як же мені тепер молитися? Як жити? Що робити? — прошепотів він.

Старець Зосима помовчав хвилю, потім почав розповідь:

— Раз якось, в піст Різдвяний, прийшла до мене жінка з дитям. Про що вона просила — вже й не згадаю. А от те, про що її синок запитав, — те на все життя запам'ятав. Говорить він:

— От Різдво: день народження в Ісуса незабаром! Я подарунок Йому хочу подарувати. А то люди одне одному подарунки на Різдво дарують, а Ісусові не дарують... Скажи: що Йому подарувати краще? Ти Його запитай про це... А то раптом у Нього є яка мрія, а я про неї не дізнаюся?

— А ти сам думав, який Ісус би від тебе подарунок хотів?

— Думав я... Я довго думав, щó Йому буде приємно, але ж у Нього на Небесах, напевно, є все. Що Сам Він забажає — те відразу Йому явиться! От від цього і трудність моя, й питання моє...

Я тоді йому так сказав:

— Вчить Ісус людей — любити Бога: Отця і Творця всього суцього! І ще вчить Ісус любити ближніх наших. Говорив Він, коли проповідував, що те добро, що людина іншій людині зробить, — вона для самого Ісуса це зробить. Ось це і є той подарунок, якого Господь Сам Собі зробити аж ніяк не може! Тільки людина, творячи добро, такі дари Богові приносить!

І не тільки один день на рік так чинити можуть люди. Але, якщо вони щодня так живуть, — то це для Бога радість велика!

Ось і ти, Родіоне, можеш старатися так жити!

А коли любиш ближнього свого, то будь-яке слово твоє добре — чудотворним стати може!

Родіон вийшов тоді з келії щасливий: можливо, вперше в житті на кілька митей відчув він те, що називають словом *любов*...

...Миколай запитав:

— Чому ти його не навчив того, чого мене зараз вчиш?

— Багато разів пробував я усіх цього вчити... — промовив старець Зосима. — Але доки душа людини — як хатина неприбрана, непотребом зайвим заповнена, брудом думок і вчинків неправедних напхана, доки людина не бачить цього, не розуміє й не хоче себе для Бога преображати — неможливо їй допомогти! Дуже повільно приходить розуміння до таких людей...

Потрібно терпіння багато, щоб навіть злегка їхні життя виправити, щоб хоч трохи допомогти їм...

От, зробив Родіон маленький крок до світла й любові... А завтра, можливо, забуде про це...

І виходить так, що не дуже це легко — Бога навчити любити!

А от у тебе — це має вийти...

* * *

Миколай знову згадав пережите ним дивовижне чудо внутрішньої тиші й теплоти в серці.

Він спробував покликати Ісуса.

І — йому здалося, що наростаючий стан любові — вже більше не вміщується у нього в грудях!...

Миколай з усіх сил старався не втратити цей надзвичайний стан Присутності Бога, що він відчув...

І тут — він *лобачив* Ісуса!

Все інше в цю мить ніби перестало існувати...

Келію наповнювало м'яке, прозоре, ледь золотаве Світло. І в цьому сяйві — стояв Ісус. Живий Ісус! А не образ з якої-небудь ікони!

Погляд ласкавих очей Ісуса сягав самої глибини душі! Його злегка витке волосся, що спадало на плечі, ледь помітно коливалося в заледве вловних рухах Світла, немов від легкого вітерця.

Ісус підійшов до Миколая і торкнувся його Своєю Рукою. Тіло Ісуса не було матеріальним, воно складалося зі Світла й проникало крізь все матеріальне. Але Його доторки цілком можна було відчувати!

Ісус промовив:

— Ти хотів бачити Мене! Ти хотів знати, що Я — реальний! От, Я — перед тобою: Я, Що пізнав Бога-Отця, Я, Що воскрес у Світлі й Істині, — можу бути тут і говорити з тобою!

Ти можеш вчитися робити на Землі Мою Справу! Ти можеш допомагати людям розуміти Закони Божественної Сили, Що керує життями всіх створінь!

Ти можеш допомагати людям — в реальності! — жити за Моїми заповідями любові, а не просто слідувати певним прийнятим правилам і обрядам! Для того, щоб цього навчитися, на тебе чекає чималий труд! Благословляю тебе на це!

... Коли Ісус закінчив говорити, Його постать стала зростати все більше й більше, охоплюючи прозорим Світлом простір... Як тиша спершу заповнювала, здавалося б, весь світ, — так тепер заповнювала все довкола — Присутність Ісуса! Його величезні ніжні Руки ніби тримали поверхню Землі, на якій живе безліч людей... Це були й ті люди, що люблять Бога, й ті, котрі забули про Його існування... А потім Ісус став ще більше, більше... Простір заповнився Його словами:

— Це — діти мої! Люби їх, як Я!

— ... Я Ісуса бачив і чув... — прошепотів Миколай.

— Отепер — за Його словами й живи! — підтвердив реальність того, що відбулося, старець Зосима.

Притча про поміч Божу і про те, як допомагати людям

Жив колись старець на ім'я Зосима. Жив він у монастирі невеликого провінційного містечка. Багато чудесних зцілень він здійснював. Багатьом людям допоміг їхні проблеми зрозуміти і виправити життя їхні перед Лицем Бога.

І був у нього учень — послушник на ім'я Миколай. Дуже хотів Миколай навчитися того, що старець умів: Волю Бога завжди розуміти, людям допомагати, від хвороб виліковувати, слова потрібні, що до усвідомлення проблем душі приводять, говорити.

* * *

Миколай часто бував у старця, коли той приймав відвідувачів. Миколай старався побачити й зрозуміти, як дозволяє Бог старцеві Зосимі чудесним чином торкатися таких глибин душ людських, що слова його — цілющими стають, а накладанням рук знімає він біль, повертає зір, інші численні хвороби безслідно зникають за Волею Божою, через старця явленою...

Якось раз Миколай запитав:

— Чому не можу я творити зцілення, як ти, як Ісус та Його Апостоли? Я хотів би, як ти, людям допомагати, зцілювати. А в мене це не виходить...

Зосима помовчав трохи, потім заговорив:

— Не відразу це приходить.

От Ісуса тобі дано було бачити зором душі. Голос Божий чути вже іноді можеш. А ти нарікаєш...

— Чути Бога навчитися — це ж так просто! А от зцілювати, як ти...

— Зараз в тобі гординя говорить, що не виходить в тебе чудесне творити. А ти не полінуйся Божий Промисел вчитися пізнавати в усьому! Адже буває, що Справу Божу можна виконати всього лиш руками своїми або ж словами прости ми явити! Диво добра — і звичайною працею можна вчинити, якщо любов сердечна цьому силу дає. Бо доки руки наші для Бога працюють — вони з Руками Божественними з'єднуються!

— Я все це розумію, вчуся цього. Але, все ж, ти от руки наклав — і здорова людина...

— А ти не печалься! Ти поки трудися — щоб у бесіді з кожним стражденим слова знаходити потрібні й біль душевний втамувати, надію дати, сенс життя людині пояснити! А словами й теплом душевним — і без чудес видимих велике зцілення душі може бути здійснено! Від цього — блага, можливо, й більше буде, ніж від зцілень чудесних!

— А зцілювати, все ж, ти навчиш мене?

— Неодмінно вчитиму! От хоч тепер почнемо.

Є Тиша Велика! Божественні Мудрість і Сила — в ній здобуваються! В любові сердечній — ти навчився вже входити до Тиші цієї! Тут відомо, зрозуміло душі: Бог весь час живе поруч із нами. Бог зусібіч нас обіймає! Бог — Він усюди є... І вліво, вправо, і вперед, і назад, і вгору, і вниз — як би далеко ми не сягнули — всюди Він!

В кожній травинці, в деревці кожному, у птасі всілякій, у квіточці чи тваринці якій — Силою Бо-

жою життя підтримується! Поруч із кожною душею Любов Божа перебуває, в усьому Себе являє. Тільки дивитися уважно потрібно!

Все живлять і омивають Його Ніжність і Ласка!

Його Світло Животворяще — все пронизує! Як повітря, яким дихають усі створіння, є і ззовні й всередині створіння кожного — і великого, й найменшого — і кожне живе тому, що дихає, — так і Боже Світло, Що серцю духовному видиме: Воно — і всередині, й ззовні всього! Все існує й наповнюється життям саме від Нього, від Його Любові й Всемогутності! І якщо навчишся ти любити Бога всім серцем, усією душею — то і в кожному створінні дихання Світла Божого навчишся відчувати, Волю Божу в кожному прояві бачити й розуміти! І через це — великий Спокій прийде: Спокій, в якому Любов Божа Панує Неподільно!

От — всередині й ззовні серця твого духовного, як всередині цієї келії та ззовні її, — є Бог Всюдисущий, Всемогутній, Люблячий! Як тільки можеш, велич і Безмежність Бога, Що все сотворив, — уяви. А потім вийди, розчахнувши зсередини простір серця духовного! Вийди — як з келії тісної — у Світло Боже, Що всюди є!

Знай, що Світло це — і є Дух Святий, великий Виконавець Волі Божої! В цьому Світлі — Руки Божі, Любові сповнені! Вони тоді виникають в цьому Світлі, коли є робота для них. Ніби нізвідки виникають Ніжні Руки, Що все сотворити можуть. І тіла від хвороб можуть Вони зцілювати, скеровуючи Потік Сили Божественної живильної — в тіла ці.

Якщо ти — з любов'ю, забувши про себе — твориш добро, то Бог діє через тебе! І скоро те, що здавалося неможливим — здійснюється! Безмежна Сила Бога стоїть за справами людини, що добро чинить у згоді з Богом! І коли зрозуміє людина, що не сама вона трудиться, але Бог в ній роботу здійснює, — почнуться дива!

... Миколай вчився — раз-у-раз — входить у злиття з Духом Святим, вчився відчувати Божественні Руки, вчився бачити, як Божа Сила може входити в тіло людини для зцілення...

*** * ***

Якось до келії прийшов до старця Зосими чернець один з монастиря...

Він був блідий, і тримався обома руками за живіт...

— Старче, зціли, допоможи, животом мучуся, несила вже... — жалібно простогнав він.

— До лікаря Федора до лікарні йди, він допоможе... — майже не дивлячись на прийшлого, промовив старець Зосима.

— Чому ти всіх прохачів зцілюєш, а мені, своєму, — допомогти не хочеш? — ображено мовив чернець.

— Тому, що ти, чернець, обітниці перед Богом давав, а не дотримуєш! М'ясо споживав, вино пив — тепер і біль заслужено пожинаєш! — м'яким голосом, але суворо промовив Зосима.

— Я ж сповідав свій гріх, наш настоятель його відпустив...

— Сказав тобі: до лікарні йди! Там вилікують! А заодно Бога проси допомогти побачити, в чому не покаюся, в чому не правий. Нехай допоможе

тобі Бог зрозуміти: що є чистота життя чернечого, а що є гріхи, котрі кояться за хотіннями власними...

Чернець застогнав ще сильніше від болю, сподіваючись викликати у старця жалість і співчуття. І біль у нього — справді посилювався.

Він, заледве переводячи подих, опустився на лавку.

Миколай, що був присутній при цьому, попросив старця:

— Можна, я йому допомогти спробую? Я ж зцілювати дуже хоч навчитися!

— Допоможи: проведи до лікарні!

— Я ж про інше!...

— Роби, як знаєш..., — промовив старець і вийшов з келії до монастирського саду, що відразу від дверей келії починався.

* * *

Миколай старався робити все, як йому старець Зосима пояснював. Він бачив і Світло Духа Святого, і Рук Божественних безліч бачив, Що в тому Світлі перебувають. Та тільки — ніби не слухались Ті Руки, ніби не хотіло Те Світло зцілення хворому принести...

Миколай приписував усі ті труднощі своєму невмінню і все сильніше старався полегшити біль ченця.

І, нарешті, йому, ніби, вдалося.

Подиву ченця не було меж:

— Отакої! Так і ти — тепер вмієш! Біль — як рукою зняло! Старець не зміг зцілити, а ти — зміг! Видно, старіє Зосима! Ти ба! Вивчився таки чудеса творити!

— Богові дякуй... — тихо вимовив змучений втомою Миколай.

Чернець палко перехрестився і вийшов...

— Мені вдалося! — радісно привітав Миколай Зосиму, що саме заходив.

— Не певен..., — тихо промовив Зосима.

— Гадаєш, повернеться до нього хвороба?

— Подивимося... За свої гріхи кожен сам відповідати перед Богом повинен! В тому допомогти лише можна, щоб людина зрозуміла, як виправити себе, як душу очистити. Треба дозволяти людям уроки Божі отримувати...

* * *

Вранці Миколай прокинувся від болю. З ним почало коїтися все те, що було з учорашнім хворим ченцем.

Першим його поривом було піти до старця за порадою й поміччю.

Втім, чи від цієї думки, чи від спроби поворухнути сповненим страждання тілом — біль ще посилювався.

Миколай звернувся з питанням до Бога. Прийшло розуміння, що не на благо зцілив він учора хворого, що таке легке одужання тіла — нашкодило душі: не пройшла душа тих уроків про чистоту життя чернечого, що Бог хотів дати, не зрозуміла, не усвідомила те лихе, що можна було б виправити.

Миколай став просити пробачення за скоєну помилку. Став також думати, як із тим ченцем поговорити, щоб він зрозумів.

Біль став відступати. Ніби океан Світла Духа Святого зусібіч обійняв Ніжністю й Благістю! Кри-

хитним і жалюгідним у цім океані було тіло, що вже майже не відчувало болю! Миколай спробував очистити й наповнити цім Світлом своє тіло, але сил на це в нього вже зовсім не було...

В цей час до нього увійшов старець Зосима:

— Потерпи, зараз все минеться!

Старець сів поруч і ласкаво погладив Миколая по голові, немов мама, що втішає маленького хлопчика, який накапостив, не послухавшись її поради.

— Так, минулося вже! — посміхнувся Миколай, відчуваючи, як останні рештки болю залишили тіло. Він блаженно посміхався, відчуваючи, що, й насправді, схожий на капосного хлопчика: натякав же старець, що не треба було того робити, але ж йому так хотілося! Цілителем захотів себе відчути!...

Немов у відповідь на його думки, старець промовив:

— Не все нам дозволено чинити, що хотілося б. Іноді Бог людей через біль вчить: коли інакше вони зрозуміти не можуть. І не можна раніше Божої Волі цей біль забирати!

— А мене навіщо ж ти зцілив тепер?

— Це — не я, це — Бог! Ти ж усе зрозумів — от Бог і допоміг!

Я теж свого часу чимало болю перетерпів, перш ніж зрозумів, як Бога в усьому треба слухатися. Й навіть за біль — людина Богові дякувати може: за розуміння, що через той біль отримує!

Добре б, перш ніж людині допомогти, — побачити, зрозуміти: що для цієї душі — благо, а що — шкода!

Але краще, все ж, старатися допомогти, ніж побоятися надати допомогу через острах «як би чого не вийшло». Без цього — ніколи допомоги мудрої не навчишся!

Ти тепер Великого Спокою Божого вчитися маєш! Тоді все рідше помилятися будеш! З допомогою твоєю передчасною, що врозріз із Волею Божою йде, поспішати не станеш!

Тільки тоді Бог через тебе Волю Свою являти зможе, коли твоя воля з Божою Волею з'єднуються — і лиш одна Його Воля залишається!

Притча про добро: добро, що здійснюється — і добро не сотворене

У провінційному містечку, розташованому на великій ріці, був монастир. І жив у тому монастирі старець, котрого багато людей святим вважали. Старця звали Зосима. І говорили люди про те, що чудеса за словом старця відбуваються, і долі людей змінюються, і душі преображаються!

І купець один багатий, чию дочку було ціленим старцем Зосимою дивовижним чином, — лікарню в тому місті заснував безкоштовну.

І багато людей приїздило з далеких місць, щоб зі старцем побесідувати, поради спитати. Для багатьох людей поміч Божа приходила через слова того старця і через справи його. І багато після бесід зі старцем життя своє змінювали перед Ли-

цем Божим, добро в своїх життях чинити старалися...

Але в тому ж місті й інше життя було. Були там і трактири з гулянками п'яними й різаниною. Було й інше, про що й розповідати не хотілося б... Помножували люди свої біди через те, що про призначення життя душі в тілі — навіть і не замислювалися ... Шкодили люди своїм життям не праведним — і собі, й іншим біди несли. І повз чужі біди, не дивлячись, вони проходили... І не замислювалися вони про те, що творять...

* * *

Раз до лікарні тієї безкоштовної прийшла жінка молода.

У приймальні вона сказала, що їй потрібно до лікаря найголовнішого.

Санітарка, що запис провадила, їй у відповідь:

— Вам, жіночко, не до нього потрібно! У нас для вагітних інша лікар є, теж дуже хороша, ви не переймайтеся! Вона з самої столиці приїхала. А Федір Пантелеймонович — дуже зайнятий, він — хірург, операції складні робить. От і зараз хворого важкого привезли. Навіщо його даремно відволікати?

— Ні, мені з ним неодмінно треба поговорити, — опустивши очі долу, вимовила молода жінка. — Я зачекати можу...

— Ну добре, записую до нього на прийом. Як Вас звати?

— Надія Архипівна Вересова.

Цієї миті у дверях з'явився високий гарний широкоплечий чоловік у білому халаті.

— Ось, Федір Пантелеймонович, жінка якраз до Вас на прийом добивається!

— Добре, ходіте до кабінету! Слухаю Вас, сідайте! Тільки не довго, якщо можна: у мене операція скоро має початися.

Лікар Федір сів напроти і поглянув на прийшлу.

Вона знічено м'яла в руках кінці шалі, якою були прикриті й плечі, і вже помітно округлений живіт.

— Мені треба операцію зробити, я не можу народити цієї дитини... Я працювати не зможу... Я у трактирі у Таїсії Павлівни працюю...

Вона промовила ці слова через силу, бліднучи й червоніючи, тому що цей так званий «трактир» був відомою у місті місциною, де відбувалися гульбища. І лікар, звісно, не міг цього не знати.

Вона очікувала осуду й презирства на свої слова, але такої реакції не було. Лікар дивився на неї спокійно. Надія тоді продовжила:

— Я до Ангеліни Степанівни ходила, вона нас усіх завжди приймала, якщо таке траплялося. А тут вона мене прогнала: каже, пізно вже, я — не вбивця, каже...

— Значить Ви — до мене, як до «вбивці»?

— Та ні... Я все не те говорю... Ви пробачте мені, будь ласка, пробачте!... Але в мене немає іншого виходу! Взагалі! Допоможіть мені!... Я ж думала, що він насправді зі мною одружиться, що нове життя може бути для мене — зовсім інше: нове, чисте... Тому й чекала так довго!... Здогадувалася ж, що обманював мене: пожартував, побившись об заклад із приятелями... Та все не хотіла я правди цієї визнати... А тепер... В мене навіть є

заощадження, я Вам заплачу, можливо, мало, але я потім ще віддам, скільки скажете...

— Голубонько, та Ви хоч самі розумієте, що говорите, що мені пропонуєте? Ви пропонуєте мені таку справу, що совісті моєї противна, та й за яку мене до в'язниці посадити мають! Ви хочете, щоб лікарню зачинили за те, що я злочин вчиню? Ви хочете, щоб я позбавив життя дитину, що може у Вас народитися вже невдовзі?

Але ж Ви — хотіли цю дитину!...

Є ж інші виходи! Самі говорите, що заощадження маєте, на перший час, значить, Вам вистачило б...

Я не майстер провадити душерятівні розмови. Але я не маю права, не можу й не хочу зробити те, про що Ви просите...

Цієї миті у двері постукали:

— Лікарю, все готове до операції, тільки на Вас чекаємо!

— Так, зараз іду!

— Пробачте, я все зрозуміла..., пробачте... — молода жінка прошепотіла це побілілими губами й пішла до виходу...

Лікар Федір швидким кроком попрямував до операційної. А всередині раптом настійливо зазвучали слова старця Зосими:

«А за добро, тобою не сотворене, хто відповідатиме?»

Лікар Федір обернувся й подивився услід жінці, що йшла геть.

Він зрозумів її думки. Адже не раз йому доводилося мати справу з тими, кого ледь встигли витягти з петлі чи відкачати після отруєння...

Він розвернувся і швидким кроком наздогнав її, взяв за плечі й повільно повернув до себе. Побачив її бліде дуже гарне обличчя, сповнений безнадії погляд...

— Заждіть! Послухайте: в мене зараз ані хвилини немає, але Ви пообіцяйте мені, що дочекаєтеся мене тут. Після операції ми поговоримо. Чи мені Вас тут замкнути, щоб Ви собі нічого не заподіяли? Ми придумаємо що-небудь! Обов'язково! Захочете — я Вас тут працювати залишу: прибирати чи доглядати хворих... Не буває безвихідного становища, буває просто сліпота душевна! А життя ж людині — Богом для важливого дуже дається! І потрібно обов'язково знайти, побачити те важливе — і здійснити його! Ви — така молода і гарна! Ви — це зрозуміти просто зараз зможете! Сідайте тут — і чекайте на мене! І не здумайте піти, не дочекавшись!

— Добре, я почекаю, я дочекаюся... — прошепотіла Надія здушеним голосом крізь набігли сльози.

* * *

Операція пройшла успішно. Лікар Федір повернувся думками до тієї проблеми, що поставила його ранкова відвідувачка:

«Ну от, залишить він її тут працювати. Народить вона. Потім крутити «романи» почне з лікарями, із хворими... Потім дитя покине й повернутися до старого життя захоче...

Що, зможу я цю дитину як свою виховати? Стане сил на таке? Адже сам сім'ю так і не зміг створити — тому, що жодна жінка ще такий мій спосіб життя прийняти не змогла. Тобто, що ліка-

рня — найголовнішою «коханою» моєю стала... А дитя мале — догляду й любові вимагає!

Може, звичайно, і змогла б ця жінка переіменувати себе, та чи захоче?

Не вмю я людям таке пояснювати, а треба. Просто зараз слова такі знайти необхідно... Це старець Зосима вміє людям пояснювати, як із глухого кута душевного вихід знайти. Отак — і мене він колись врятував...»

* * *

Спогади наринали на лікаря Федора:

Це було більше десяти років тому. Він колись був молодим і дуже успішним хірургом у знаменитій столичній клініці. І сталося так, що пацієнт раптово помер просто на операційному столі...

Його тоді офіційно ніхто не звинуватив. Його намагалися втішати колеги, що, мовляв, з усіма лікарями таке буває, що це — неминучий життєвий досвід кожного лікаря...

Але Федір не зміг цього витримати. Він покинув роботу, поїхав зі столиці до іншого міста, де його ніхто не знав... І став безпробудно пити... І це — був кінець: ні краплі надії, п'ятьма зусібч...

Він не пам'ятав, хто розповів йому про старця. Але він раптом вирішив, що обов'язково має піти до нього.

І коли він прийшов до старця Зосими, то очікував він слова втішні почути, відпущення гріхів отримати...

А почув від нього інше:

— Прощення за гріх просиш? А за добро, тобою не сотворене, хто перед Богом відповідатиме?

... Федір знову чітко, до дрібниць, згадав усе, що відбувалося: як він тоді просто отак і сказав:

— Я людину вбив...

Вихлюпнув це страшне — і замовк... І шкода себе стало й гірко від свого життя загубленого...

— Так... Де вже тобі лікарем хорошим бути: від горілки руки трусяться... — відповів йому старець спокійно.

А потім так ласкаво в очі подивився — ніби до тієї людини звертався, що раніше працювала лікарем і світле майбутнє попереду бачила, людей рятувати мріяла.

— Звідки Ви знаєте, що я — лікар?

— Та ти вже й не лікар! Ти тепер — ніби як боягуз, що себе шкодує й справу свою зрадив!...

— Я за порадою прийшов, а Ви...

— А що я? Правду тобі говорю! Від неї тобі страшно стало? Щоб правди цієї не бачити — ти горілку п'єш?

Якщо кожен свій гріх горілкою поливати — то безліч гріхів ще страшніших виростає!

Слухатимеш мене? Чи ти лиш за втішанням до мене прийшов?

— Сповідатися прийшов... Не знаю, як жити з таким гріхом...

— Тоді сповідуй: в чому свій гріх бачиш?

— Це моя помилка була! Якби не помилився я — вижив би той хворий!... А він прямо відразу так і помер...

— А якби не робив ти операцію — вижив би?

— Ні, теж би помер... Але не відразу...

— Довго й болісно помирав би...

— Можливо. Але, якби я все правильно зробив, — вижив би, здоровий би був... От і виходить, що я — убивця.

— Бог визначає строк, коли душа тіло покинути має! І ти, як лікар, мав не раз на прикладах бачити, як виживали й одужували хворі, що за всіма правилами медичними вижити не могли б! Або, навпаки, мала б людина одужати, аж раптом — серце зупинилося чи ще інакше як. Буває — і здорові гинуть. Буває — і смертельно хворі одужують.

Без Божої Волі не відбувається нічого! Але та Воля — і через людей хороших чи поганих здійснюється: через їхні труди, їхні подвиги, їхні злочини чи помилки.

Відчуття своєї провини — корисне душі: щоб розкаяння прийшло. Але далі — людина повинна жити й виправляти те, що виправити може!

Якщо ж з провини своєї людина собі могилу вириє й надгробок поставить — то це вже шкода велика й душі тій людській, і всім довкола.

Звикли люди звинувачувати себе лиш за те, що вчинили лихе. Але має людина перед Богом відповідати й за те, що могла б доброго вчинити, та не вчинила!

От і дивися тепер: адже зможе привести до тебе Господь безліч людей, котрим саме ти допомогти здатен, — якщо подолаєш ти свої немочі й до себе жалість, і знову справу, до якої покликаний, робити почнеш!

... І побачив Федір ніби картини, що пропливали перед ним: багато-багато людей — і діток, і молодих, і в літах, що через нього-лікаря зцілення отримують...

Старець Зосима продовжував, ніби знав, що внутрішнім зором бачив Федір:

— Це все — люди, що помруть раніше строку, якщо ти знову до роботи своєї не повернешся! Велика буде твоя провина перед Богом — за тих, кого ти не врятував, тому що справу свою головну залишив!

Легко зараз тобі спитися, потураючи своїй нікчемності! Легко зрадити призначення своє! Простіше за все — не змінювати себе й залишити все так, як є! І плакати від того, що «все — так погано!», — до кінця днів своїх! Але це — так само, як не лікувати хворобу тіла! Так, неминуче, буде тоді все гірше й гірше! І тіло, в результаті, невдовзі помре!

Так само — і це: якщо хворобу душі не лікувати, — не вирішиться проблема ця зі смертю тіла! Тому що душа — безсмертна! І вона за життя своє перед Богом відповідатиме!

Якщо не преображати себе, не рятувати від згубних пороків: страху, смутку, безвілля чи інших — то дедалі гірше й гірше буде!

Як не відвертайся від тієї проблеми, що Богом перед людиною поставлена, — неминуче доведеться в майбутньому її зрозуміти й розв'язати!

Поспішай допомогти і собі, й іншим! Не розхлюпуй даремно з чаші своєї «воду життя», що тобі Бог відмірив для служіння важливого!

Думають люди, що тільки здійснене зло — гріх перед людьми й перед Богом. Але добро не сотворене — гріх також!

От, якщо людина в ріці тоне. А інша людина, що їй допомогти може, — проходить повз. Якщо не врятує вона потопаючого, то, ніби, всім зрозу-

міло, що несотворене добро — загибель іншій людині принесло.

А от — якщо в сусідньому домі діти від голоду страждають?

Або ж якщо несправедливість людина жорстока чинить?

Якщо довкола себе роззирнутися уважно — то дуже багато бід стане видно! Це — біди, що люди або всередині себе несуть, або — довкола себе чинять, помножують... Потопають душі в цих бідах! Хтось бачить їх, хтось не бачить... І коли людина живе, замикаючись на власному горі, то не помічає вона, як багато страждань довкола, що вона зменшити б могла!

Та коли людина іншим людям допомогти прагне — то й до неї самої поміч Божа приходить!

Однаке, добро не варто чинити нерозумно, розсудливо допомагати слід! Вчитися цього потрібно! Може, все своє життя потрібно цього вчитися!...

Добро — це не обов'язково тільки те, щоб когось з ріки витягти, від хвороби страшної вилікувати. Та іноді вчасно сказане слово — від вчинку згубного людину врятувати може! Іноді просто з мовчанням і розумінням людину вислухати потрібно, щоб вона сама розібралася: де добро, де зло, де правда, де брехня!

Так Ісус із людьми вмів говорити.

Навіть з глибини пороку й гріха — Бог людині піднятися може допомогти! Ось, Апостол Павло, наприклад, був убивцею й злісним гонителем християн. Втім увпізнав він Бога в Ісусі, Котрого почув одного разу, — і зумів перемінити себе!

Є вище призначення в житті людським: піднятися душею до стану Христа!

Не кожен відразу так жити зуміє. Але очиститися й преобразитися — може кожна людина постаратися!

А допомогу ближньому своєму надавати по-сильну — це кожному дано звершувати!

І ще — є справа, що кожній душі в житті її земному призначено: один — лікувати хвороби може, інший — будинки зводити, хтось — дітей учити, хтось — картини малювати, хтось — пісні чи музику складати.

Коли людина цю свою справу в житті знаходить, якою найбільше любові й добра принести може, — то щаслива вона всередині від роботи своєї! І — багато користі всім довкола від її праці, навіть якщо просто хліби пече чи вулиці від сміття очищує! Також і той щасливий і праведний перед Богом, хто землю оброблює чи сади вирощує! Чи той, хто музику Божественну душею чує і до людей її донести старається! Або той, хто дітей ростить-виховує.

Твоє ж призначення — лікувати людей від хвороб! І якщо не будеш призначення свого життя виконувати, то великою буде провина твоя за тих, кого міг врятувати й не врятував!

Хочеш, допоможу тобі тепер?

— Так, хочу.

— В нашому місті купець один багатий лікарню звів. Призначив платню й лікарям, і сестрам, і для хворих все безкоштовно має в ній бути. Хороша може стати лікарня, якщо лікар хороший нею керуватиме. Щоправда, не столиця тут, не багато

слави буде в нього... Згоден ти цю лікарню очолити?

— Я? Хіба ж я зможу?

— Один — не впорасься, а з Божою допомогою — зможеш, якщо захочеш. Легко — не буде! Але добре — може стати! Ось — епітимію на тебе за гріх твій накладу: ніколи більше спиртного до рота не бери — аж до останнього подиху!

Сам тепер вибирай: або собі могилу копаєш — або інших від смерті рятуєш!

Ну, на що наважився?

— Так, я спробую це виконати!

— Чи розумієш — що потрібно, щоб усе це здійснилося? Божа Воля? Так. Але не тільки! Твоя праця, твої зусилля щоденні потрібні! Твоїми руками — Бог може багато чудесних справ сотворити!

Якщо ти не почнеш цієї справи, то хто ж її за тебе зробить?

... Федір пам'ятав, як тоді старець говорив із ним: то суворо, то ласкаво, ніби з дитям малим...

Зумів старець Зосима повернути його до життя нового! Ніби зцілився він тоді від пекельного жахіння, ніби народився знову! Спиртного з тих пір більше не вживав ніколи! І віра в себе і в Бога — повернулася! І лікарня ось вже десятий рік працює! І — сотні життів урятованих! А скільки людей хороших Бог привів і поруч працювати поставив!

* * *

«Господи, поможи слова знайти потрібні!» — глибоко зітхнувши, лікар Федір попрямував туди, де чекала на нього ранкова відвідувачка.

Він раптом ніби побачив ласкавий погляд старця Зосими й цілком заспокоївся. Такий спокій зазвичай спускався на нього перед складними операціями, коли немає сум'яття думок, коли все всередині зібрано в певний стан єдності і кожна дія мовби внутрішнім чуттям безпомильно визначається.

Він увійшов до кімнати, де чекала на нього Надія.

Вона сиділа біля вікна, і дивовижною красою й ніжністю сяяло її обличчя.

Федір зрозумів, що рішення вона вже прийняла: вона обов'язково народить і виховає дитя, що носить. Що б він не сказав тепер — головне вона для себе вже вирішила!

Він сів напроти. Втома від проведеної операції відступала. Втім, що сказати — він і надалі ще не знав...

Вона підняла на нього дивовижної краси очі й тихо сказала:

— Як у Вас операція пройшла? Все вдалося?

— Так, сподіваюся, що тепер все буде добре.

— У мене теж все тепер добре неодмінно буде! — ласкаво посміхаючись чомусь новому, ще невідомому й прекрасному, сказала Надія. — Дякую Вам, Ви мені допомогли дуже-дуже! А роботу я собі знайду. Шитиму вдома чи ще щось придумаю...

Вона знову посміхнулася ніжно:

— Піду я...

— Зачекайте! Надю, виходьте за мене заміж!

Вона подивилася на Федора певне так, як дивилася на Ісуса Марія Магдалина, коли її камінням побити хотіли, а Він за неї заступився...

* * *

Невдовзі після весілля в сім'ї у лікаря Федора й Надії народилася дочка. Її назвали Софія. Хрестив її старець Зосима. І тому, напевно, так і повелося, що дівчинку всі стали ласкаво звати Зоєю...

Та про неї — це вже інша історія...

Притча про Храм

Був невеликий монастир у провінційному місті. В тому монастирі жив старець на ім'я Зосима.

І розголос про того старця навіть до столиці дійшов. Тому цей старець відомий став, що чудеса Божественні супроводжували багато діянь і слів його, а поради, що він давав, людям велику користь приносили.

І от раз настоятелеві монастиря архімандриту Ігнатію доставили повідомлення, що їде у їхній монастир до старця — міністр. Та не просто міністр, а людина, до государя наближена!

Настоятель до себе прикликав Зосиму й повідомляє:

— Завтра до тебе міністр прибуде, ти вже там... постарайся, Зосимо! Добре б, щоб він на храм новий монастиреві гроші пожертвував, а не дріб'язком яким відбувся!

Старець Зосима голову похилив і мовить тихо:

— Ти, Ігнатію, навіщо слова такі говориш, думки такі тримаєш? Ми ще не знаємо, чи зумієм до-

помогти тому чоловікові, — а ти вже й віддяки від нього шукаєш...

Ігнатій, не звиклий до того, що хтось сміє зробити йому зауваження, відказав суворо:

— Що це ти, Зосимо, — вчити мене надумав? Це так ти про благо монастиря дбаєш?! Славу собі чудотворця-безсрібника набути хочеш? А те, як, мов жебрак, до обителі цієї прийшов, — те забув? Як тебе тут, заради нашої дружби колишньої, прийняли й приголубили — не пам'ятаєш? А що живеш нині не за статутом суворим, з мого, між іншим, дозволу, — не розумієш?

— Не забув я, Ігнатію! І дружбу нашу не забув! І добро твоє все пам'ятаю! Я завжди все добро пам'ятаю, а все зле й погане забуваю — ніби й не було цього...

— А якщо пам'ятаєш, то й віддячити міг би! І мені, й обителі, що тебе прийняла!

Знаю я, як ти чиниш та мислиш! Ти б усе майно монастирське роздав — якби тобі владу дати! Он — лікарню на пожертви яку відбудували! А храму нового — й донині немає!

А це, Зосимо, — може, мрія усього мого життя: щоб після мого управління монастирем тут храм новий лишився, на славу Божу зведений! Не молоді ми вже з тобою, подумати слід: що після себе на Землі залишимо?!

— Не зможу я про це просити... Сам скажеш опісля, якщо складеться все... Пообідати покличеш — і скажеш, про що мрія твоя. Піду я... — ще тихіше, майже пошепки, промовив Зосима.

Він похилив голову, ніби від сорому, і вже хотів було попрямувати до виходу.

— Ти хоч обіцяй, що з міністром постараєшся! — вже зовсім не грізно вимовив настоятель.

— Пробач ти мені, Ігнатію! Нічого не можу обіцяти! Від чоловіка того й від Бога — залежати все буде... А ти і я — всього лише слуги Його, лише знаряддя Його Милості...

* * *

Наступного дня в монастирі метушня почалася, тому що ніколи ще гість такого рангу не приїздив.

І от до старця Зосими прибігає чернець і повідомляє, що прибув міністр.

А Зосима говорить:

— Почекати йому треба. Нехай посидить у тій кімнаті, де всі чекають. Раніше за нього — інших людей Бог привів, я їх спершу вислухаю.

— Та ти що, Зосимо?! Розум втратив, чи що?! Це ж — міністр! Як можна, щоб він чекав?! Тебе ж іще вчора попереджали, що він прибуде!...

— А міністр — він що — не людина? А що є — людина? Душа, що перед Богом живе, в тіло зодягнута... А те, які тому тілу чини присвоєно, — те Богові не цікаво! У Нього для людей інші відзнаки є! Так що — нехай своєї черги почекає.

— Та як йому сказати таке?! Ось ти, Зосимо, йди — і сам кажи!

— Так я вже й сказав, — посміхнувся Зосима...

І справді, в цей час перед розчиненими дверима вже стояв сам міністр у супроводі ще одного ченця. Міністр чув слова старця, котрий навмисне говорив підкреслено голосно...

І неочікувано для всіх міністр уклонився старцеві Зосимі й спокійно погодився:

— Так, я почекаю... У Бога на тім світі з людей по-іншому спитають, ніж в миру... Покажіть мені, де почекати.

Старець Зосима спокійно приготувався вислуховувати своїх відвідувачів. А міністра провели до кімнати, де чекали на прийом прибулі до монастиря люди.

* * *

Міністр був високого зросту, крупної тілобудови, років п'ятдесяти чи трохи більше. Волосся його вже торкнула сивина. Він був у чорному сурдугі, а не в мундирі. Видно було, що він готувався до цього приїзду заздалегідь, багато продумав...

Коли чернець, що його супроводжував, почав говорити, мовляв, зараз докладуть настоятелеві і зроблять так, що негайно прийме його старець, міністр спокійно заперечив:

— Не треба! Нехай він свою справу робить! Ви його не турбуйте, я почекаю. Скільки до мене народу на прийом щодня в чергах мордується!... От і я сам тепер опинився в черзі — за Божою милістю!

Він опустив своє велике тіло на лавку біля маленької сухенької бабці років вісімдесяти...

Вона швидко-швидко в'язала шкарпетку, орудуючи спицями, і при цьому на рукоділля своє взагалі не дивилася, а ласкаво говорила втішні слова своїй сусідці, що хусткою втирала сльози:

— Ну от, казала ж я, що не виженуть нас! Бог же — Він — є! І старець усіх прибулих прийме!

Міністр був людиною не гупою і здогадався, що всіх відвідувачів хотіли вигнати, щоб його одного старець вислуховував.

Він із цікавістю оглянув бабцю.

Та в свою чергу теж звернула на нього свою увагу:

— Ти, добрий чоловіче, не турбуйся, я тебе не затримаю зовсім, я миттю впораюся! Мені вже раніше допоміг старець, я тепер тільки шкарпеточки й рукавички йому віднесу, нехай він їх людям хорошим подарує!

Вона показала на полотняну торбину, в якій охайно були складені її вироби: маленькі — для діток і великі — для дорослих.

— А хочеш, я й тобі, добрий чоловіче, шкарпеточки подарую? Теплі! Одягнеш на ніч — і як у Христа за пазухою спати будеш!

З цими словами бабця витягла з торби пару вовняних шкарпеток і простягла їх міністрові.

Він узяв шкарпетки ледь затремтілою рукою...

— Давай я їх в тебе куплю, тобі ж гроші не будуть зайві, — вимовив він, простягаючи бабці крупну купюру.

— Та ти що?! Це ж — монастир, а не базар! Так от — і прийми на здоров'я!

Вони помовчали...

— А скажи, в чому тобі старець допоміг, якщо не секрет? — запитав міністр бабцю.

— Та багато бід на мою долю випало... Всю сім'ю Господь забрав, а мене, стару, одну залишив. От сиділа я біля могилок рідних, та плакати вже сил не було, почорніла від горя вся... Не знала, як просити, щоб і мене призвав Господь до

Себе... І жити можливості немає: і немає, на що, і немає, задля чого! А смерть — не приходить!

А тут паломниця одна зглянулась — і мене до старця привела.

І навчив він мене тому, як в радості з Богом жити! І — щоб рідні мої на тім світі не журилися, на мої сльози дивлячись! І ще порадив він мені кізоньку завести, Марусеньку мою! Отак поки й живемо. Вона мені — годувальниця і поїльниця! І за грибами, і за ягодами разом ходимо, і трави цілющі з нею збираю. А взимку — вовну її пряду. І от плету шкарпеточки та рукавички — і для діток, і для дорослих. Для всіх — ніби для рідних своїх!...

А минулого разу натякнув мені старець, що, видно, недовго вже мені залишилося чекати: недовзі відійду, слава Тобі, Господи! От і поспішаю віддати те, що наплела: зима ж бо вже скоро! А кізоньку мою сусіди взяти обіцяли, не пропаде Марусенька!...

Ой! Моя вже черга, заговорила я тебе, добрий чоловіче, ти вже пробач!...

Бабця скоріш підхопила своє плетиво й торбину — і поспішила йти до старця.

* * *

Дійшла черга й до міністра.

Старець Зосима привітав його ласкаво:

— Ну заходь, Олексію! Молодець, що свої черги спокійно чекав! Це тобі допомогло вже!

Тепер розкажи, в чому страх твій.

— Та дурниця одна! Говорити соромно! Проте не можу позбутися ніяк від цього страху...

Наворожила мені одна ворожка, що чекає на мене смерть від руки убивці — революціонера-терориста...

І я тепер в кожному незнайомці підозрюю, що він і є мій убивця, що він — цієї ж миті — пістолет витягне й вистрілить у мене! Чи в руках у кого згорток підозрілий побачу — й відразу думаю: бомба! Охорону подвоїв! З дому став боятися виходити! Спати не можу: жахіття сняться!...

І сповідався вже, і причащався, і дім освятити просив... І до лікарів ходив, снодійне п'ю... А все — так само!

Розумом усвідомлюю, що дурниця це, що від долі своєї не втекти! І знаю, що смерть із кожною людиною статися будь-якої миті може, що на все — Божа Воля!

Але й змучив мене цей страх! Як у пеклі живу!... Допоможи! Не знаю, як мені бути!...

Цієї миті старець раптом рвучко піднявся — і кинув у міністра щось кругле... Він поціливів точно в груди...

Міністр, непритомніючи від страху, тяжко завалився на лавку...

... Він побачив своє тіло згори... А по підлозі повільно котився якийсь предмет, яким кинув у нього старець...

А довкола було *Живе Світло* — ласкаве, ніжне! І дозволено було Олексієві увійти до цього *Світла*... І стало йому — так добре, що й передати неможливо! А потім відчув він, що ніби тягне його назад з цього Світла щось сіре, немов важкий тягар. І побачив він, що є цей тягар, що у *Світлі* залишитися не дозволяє... І — все життя своє він побачив: і вчинки свої перед Лицем Бога значимі,

і те, що хорошого вже зміг і ще зможе він зробити...

... Коли міністр знову відчув себе в тілі, старець Зосима стояв поруч і простягав йому кухлик з водою:

— Ти попей, Олексію!

Міністр пив воду маленькими ковтками, повільно усвідомлюючи те, що з ним відбулося.

Старець сів поруч.

Слова були не потрібні. Розуміння — немов проростало в душу.

Вони так довго сиділи, занурені в *тишу*, в котрій Божа Присутність — явна. В *тиші* тій розуміння приходить без допомоги слів.

— От вже й не буде в тебе більше страху марного, глупого — тому що смерть свою ти пізнав уже. І того, що Бог тобі показав, — не забувай за суєтою мирською! Якщо зумієш виправити лихе в собі та здійснити блага, поки що тобою не здійснене, — то не даремно проживеш строк, що тобі на Землі відміряно! — неквапом, після довгого мовчання вимовив Зосима.

— Скажи, старче, а чим це ти в мене замість бомби кинув?

— Та це бабця Матрьона тут свій клубочок ниток вовняних забула, так він ось і згодився! — ласкаво посміхнувся Зосима.

... Міністра провели на обід до архімандрита Ігнатія. А до старця знову стали заходити інші відвідувачі...

* * *

І насправді, міністр той багато хорошого став намагатися здійснювати.

І прохання архімандрита Ігнатія він виконав: на будівництво храму нового в монастирі гроші чималі надіслав.

... Одного разу, дивлячись на те, як просувається будівництво, послушник Миколай, учень старця Зосими, запитав його:

— А ти б сам — на що ті гроші витратив би, якщо б тобі їх віддали?

— Не моя справа — це вирішувати! От для настоятеля нашого цей храм — радість велика! Для ченців багатьох — теж радість! Для прихожан — це теж має значення...

Старець посміхнувся:

— Правий був Ігнатій: з мене б ніколи хороший настоятель монастиря не вийшов! Я б, напевно, Аксенії, що тебе колись прийняла й до мене направила, ті гроші віддав. Вона б сиротинець відкрила, та притулок тимчасовий створила для людей, що у важке становище потрапили. Вміє вона людей розрізняти! І через ставлення до людини уважне — допомогу їй вміє надавати.

Адже не тільки через земні храми людина до Бога наблизитися має! Божу Присутність — всюди відчути можна! Божу Волю — людині всюди здійснювати добре б!

Задача душі, що на Землі живе, — звести всередині себе *Храм! Храм* — для Бога Живого!

Храм цей — з серця духовного, любові сповненого, сотворюється! І живе тоді Бог — в душі тієї людини! І стає та людина тоді — *невіддільною* від Бога! Стає така душа — Божою душею! Такі душі — і є *покликані до Життя Вічного!*

А ті, хто за життя свого земного не шукають Бога, — ті й після смерті не знайдуть Його!... Отже,

даремно вони жили: не про те дбали, не те робили...

— І що — взагалі марним, значить, було їхнє існування на Землі?

— Нічого марного Бог не створює. Все має і користь, і призначення. Це стосується життя кожної людини: так само й серед тварин, і дерев, і трав та колосся. Тільки — різне в кожного створіння призначення. І користь для Бога від їхніх земних життів — теж різна.

А для людей важливо, щоб вони про призначення життів своїх розуміння осмислене мали!

Люди ж — вони є не тварини безсловесні, що, хоч і мають призначення своє, та самі розуміти його не можуть: тобто, те, яку користь життям своїм вони приносити мають...

Але люди — призначення життів своїх розуміти б могли!...

От дивися — тобі приклад:

Бачиш тих людей, що новий храм в монастирі нашому будують?

Серед них є ті, що мислять всього лише так про працю свою — що каміння вони носять.

Є і такі, котрі думають, що ту працю вони виконують, за яку їм гроші платять. І — що на ті гроші вони жити добре стануть.

А є серед них і ті, хто сили свої в цю справу вкладають тому, що храм земний для Бога будують, і важливим саме це вони вважають. І робота їхня — саме тому радість їм приносить!

Так само — в житті всьому своєму може людина нелегко жити, ніби каміння важке тягає, і при цьому не бачить вона в житті своєму сенсу. І не-

має їй від існування такого — ані світла, ані радості, ані майже жодної користі!

Інша може жити так, ніби роботу свою вона — з обов'язку виконує і за це плату отримує: добре попрацює — багато отримує, погано попрацює — мало отримує.

А може людина призначення життя свого — перед Отцем Небесним усвідомлювати! І тоді — й життя його все преображається!

Кожна справа такої людини — з любов'ю до Бога звершується, маленька вона чи велика! Кожен день життя — значимим стає! Тому що все нові цеглинки вкладає вона в будівництво себе-душі. Кожна справа добра — такою цеглинкою стає!

І зростає любов сердечна у такої людини! Й усвідомлення себе-душі перед Богом укріплюється! І Бог їй тоді — в кожній справі — Помічник, Порадник і Друг!

Тоді починає вона будувати Храм для Бога — в серці духовнім своїм!

... Храми земні — потрібні. Але вони — всього лише символи того, що Бог і тут на Землі живе, на нас завжди дивиться! Ніби нагадують вони людині про Небеса, про життя інше, про Отця Небесного!

Та в храмі земному може людина колодою нечутливою стояти і Божої Присутності не відчувати.

Можна й інакше: в кожному місці, де б не була людина, вона Бога у *Храмі*, зведеному нею в серці її духовному, відчуває. І *невідокремлена* тоді від Бога така людина, і на Небеса їй сходи відкриті!

Преобразити себе як душу, ставши душею — як свічка величезна палаюча, що світить і пільму розганяє, — це ж теж є робота, що здійснюється для Бога!

Це означає — преобразити себе-душу у *Вогонь Любові Божої*, що освітлює і *Храм Серця*, і весь простір довкола!

Тільки не всі вважають це роботою...

Але ж це є найважливіший труд в житті людським! Бо він — для Бога!

... Свічка — вона маленький вогник свій створює, і світло від неї — не велике. Та народжується *надія*, коли на такий вогник дивишся: ніби пільма більше не владарює там, де вже горить свічка...

Але *Вогонь Любові*, розпалений у серці духовному, — може бути величезним!

... Адже може кожен жити життя світле й радісне, осяяне любов'ю сердечною!

Чому світло в серці духовному запалюється? І чому буває так, що немає любові в душі?

Присутність Бога в серці духовному — це *Світло* запалює! Любов Бога на інших ллється з серця такої людини — і від цього запалюється і в інших серцях це *Світло*!

А потім — дедалі сильніше й сильніше може ставати *Вогонь Любові* в душах!

От чув ти слова «домашнє вогнище»? Так — про той дім говорять, де любов панує. А про той дім, де немає любові, — так не скажуть!

Вогнем, що всіх довкола зігриває, живить, береже, — може стати людина, в якій *Любов Бога* укріпилася!

І не обов'язково для таких людей — щоб однією сім'єю жити. Можна ж саме так — і до кожної людини ставлення будувати, якщо пам'ятаєш, що всі люди — діти Божі: брати й сестри одне для одного!

І може така людина нести в собі *Світло Боже!*

Все сильніше *Вогонь Любові* в душі горить! І тоді — пізнає людина, що значить *Серце Христове!* Тобто, пізнає вона *Любов Божу Всеосяжну!*

І — сяє віднині в душі *Джерело Любові Божої Невгасимої!* Це — подібно до Сонця! Сонце — всі створіння рівно освітлює і зігриває!

Отак і слід *Храм Божий* будувати, освітлювати й світити з Нього, служачи цим — Богові й людям!

Притча про смиренномудрість і про життя чернече

Через смиренномудрість вважайте один одного — вищим від себе!
Філ 2:3

Коли зазнаєш безчестя — радій: бо, якщо це несправедливо, то велика тобі нагорода за це, а якщо справедливо, то, ставши через це мудрішим, уникнеш бича покарання.
3 Аскетичних настанов
Ніла Синайського

В смиренномудрості ніколи не буває поспіху, квапливості, збентеження, гарячих і легких думок, але повсякчас перебуває смиренномудрий у спокої. Немає нічого, що могло б його вразити, збентежити, вжахнути... Але вся його потіха і радість — у тім, чого бажає Володар його.

Смиренномудрий,... коли схиляє лице своє до землі і внутрішній зір його серця здіймається до брами у Святе Святих,... — насмілюється тільки так говорити й молитися: по волі Твоїй, Господи, нехай буде зі мною!

**З Подвижницьких настанов
Ісаака Сирійського**

В монастирі невеликому, розташованому в провінційному містечку, що на березі широкої ріки стояло, жив старець Зосима.

Багато років допомагав він людям — з Божою Поміччю. Багато чудесних зцілень звершувалося Богом через того старця.

І багато інших подій відбувалося від трудів його, хоча люди їх за чудеса і не вважали. Здобували люди, що бесідували з ним, віру, надію і любов, вчилися жити усвідомлено та у згоді із промислом Божим.

І був у старця учень — послушник на ім'я Миколай.

* * *

Миколай одного разу старця Зосиму запитав:
— Зосимо, а ти чому ченцем захотів стати? Ти про сім'ю, про діток не мріяв? Відразу — тільки про Бога?

— Ні, не відразу. Всяке в житті було...

І про діток мріяв. Та тільки так Бог розпорядився, щоб усі чада Божі мені дітьми стали. Щоб — не про своїх тільки діток турботу мав.

От живуть люди — ніби сироти на Землі-Матінці, Отця-Бога не відчувають! Живуть у самоті своїй і молять Бога — як «Невідомого Грізного Суддю» — про милість! А самі вони не відчувають Того, з Ким говорити, начебто, намагаються. Любові Його Великої — не відчувають! І у відповідь — любові своєї Йому не дарують!

Ніби забули люди про прекрасні можливості, отримані ними від Бога! Розучилися вони Отця Небесного і бачити, й чути, і розуміти! Розучилися чудеса від Бога творити...

Чому люди так живуть, ніби Бога й не існує взагалі? Чому самі себе в пекло на Землі ще за життя тіл своїх занурюють вони?!

Тому, що чистоту душ люди втратили! А щоб повернути цю чистоту, повинна людина, перш за все, захотіти цього!...

* * *

В цей час молодий послушник прийшов у келію до старця Зосими. Перехрестився, вклонився до землі, побажав здоров'я і Зосимі, й Миколаєві.

Потім він запитав:

— Як би мені навчитися Голос Божий чути?

— Ти йому відповідь дай, Миколаю. А я послухаю.

Історія зі зціленням хворого ченця дуже сильно збільшила повагу, з якою в монастирі до Миколая почали ставитися. І слухати його вже багато хто був готовий, хоча чернецтва він іще не прийняв.

Миколай почав:

— Щоб чути Божий Голос, треба навчитися перебувати в тиші сердечній. Тобто — в мовчанні розуму, в тиші розширеного серця духовного. Ось у цьому стані серця, любов'ю відкритого, тиші й теплоти сповненого, — і розуміємо ми Господа! До духовного серця, очищеного й відкритого, Ісуса покликати можемо.

Серце духовне спершу обмежене розмірами тіла. Але це — тільки спочатку, поки не навчилася любов душі розширюватися та зливатися з Божою Любов'ю, Що меж не має!

Боже Серце — Безмежне! Воно все й усіх вміщує, все охоплює Своєю Любов'ю!

А для початку, вдихни й видихни повільно — кілька разів. Відчуй простір у грудях, що повітрям заповнюється. Це і є те місце, де розташоване серце духовне.

Спробуй із центру цього навсбіч любов послати до всіх створінь Божих!

— Як так? Любов же — до гріхопадіння призвести може?!

— Це — не любов, це — похіть! Любов же — це сходинки, що на Небеса вірний шлях вказують! Любов — це світильник душі, що серед будь-якої пітьми та зла вірний шлях дозволяє бачити!

І навіть не те слід похиттю вважати, коли потяг у чоловіка до жінки виникає чи у жінки до чоловіка... Той потяг душ одна до одної — любові й турботі навчити покликаний! Це для людей, що живуть в миру, допомога велика у здобутті вміння любити!

А от життя лише за хотіннями своїми лихими — і варто б похиттю називати! І не важливо, чужої

дружини чоловік захотів, чи їжі гріховної через ненаситність свою, чи від іншої людини того хоче, чого ця людина йому дати не може.

Любов же, на відміну від похоті, — це коли для іншого, а не для себе людина мислить, бажає і чинить...

От, можна навчитися дивитись із серця духовного вперед, щоб погляд душі голубив, як промінь сонячний, все, на що дивишся! І назад можна навчитися дивитись: туди, де завжди поруч Бога зможеш потім побачити.

Коли почнеш Світло Неземне очима серця бачити — приходь до мене чи до Зосими: далі тобі розкажемо.

Тієї миті з вікна келії видно було, як до храму занесли тіло для відспівування...

Послушник молодий запитав старця:

— Ти, Зосимо, можеш, як Ісус, ту людину до життя повернути?

— Не можу: не потрібно Богові продовження життя цієї людини в тілі зношеному...

Збагни, Ісус не всіх зцілював, не всіх з мертвих до життя земного повертав. Не для того ж Він трудився, щоб каліки ходити змогли та сліпі прозріли! І не для того, щоб до тіл, вже відданих смерті, душі повернулися! Якби тільки зцілював Він хворих — то не пам'ятали б про Нього тисячоліттями люди на Землі. Але явлено було Силу Божу через Ісуса — щоб Учення від Бога люди зрозуміли, жити за тим Ученням стали!

Людина є душа, що не вмирає зі смертю тіла! Причому душа за життя тіла свого здатна навчитися жити у з'єднаності з Богом.

Ось — тіло мертво, що в труні лежить. Воно — те саме, що й за життя було: є і руки, і ноги, і голова, і серце... А не живе тіло це! Тому це, що Бог вийняв душу живу з нього!

Так душа з тілом, за Божою Волею, і з'єднується, і роз'єднується.

Отже, важливе те, щоб людина зможе встигнути звершити, поки Бог тіло її життям наповнює. А залежить це від того, на що сили свої й помисли людина направить. От ти — монахом стати хочеш, похвальне це бажання! А хто такий — монах? Це той, хто один на один із Богом живе, і все, що робить, — те для Бога!

Ти от Бога слова й поради чути хочеш. Добре це, важливо! Найпростіший спосіб для цього — до голосу совісті почати прислуховуватися.

Совість — це прояв Голосу Божого в людині, найперший прояв. Через уважне до цього ставлення — потім цілком явним може стати Голос Божий!

Якщо ж докорів совісті старається людина не помічати, відвернути намагається свою увагу від проблем, що перед нею стоять, чинить супроти совісті за хотінням своїм корисливим, — то замовкає поступово тихий голос совісті. І припиняє душа тоді відчувати проблеми, що вирішувати треба. Так людина може у прірву гріха опуститися. І живе вона — без совісті, без Бога! Таку й називають — безсовісною!

Якщо ж людина до голосу совісті з увагою поставиться й почне старатися так чинити, щоб дорікнути собі не було в чому, — то дуже скоро зможе вона і Голос Божий почути, що їй завжди пораду дати готовий!

Навчися за тим, як живеш перед Богом, з увагою стежити! В чистоті душу тримай — і тоді легко все буде: зумієш відчутти серце духовне, Бога відчувати почнеш!

* * *

Залишившись удвох, старець Зосима й Миколай продовжили розмову про життя чернече. Багато вже про це було сказано, та знову торкнулися вони цієї теми:

— Є для тебе той вибір, що не всім надається. Знання й уміння, що в тебе тепер є, зазвичай лиш небагатьма після довгих років життя чернечого набуваються. А ти багато чого вже встиг навчитися: Божу Волю відчуваєш, Бога поради чуєш. Можеш ти і в миру тепер те, чого від мене навчився, почати звершувати. Перед Богом — ченцем залишишся, а перед людьми — про Бога вільніше говорити зможеш.

От не стане мене тут — не легко тобі буде, порізнному життя твоє повернутися може...

— Ти знову мене випробовуєш? Моє рішення — тверде, і до мирського життя немає в мене більше бажання. А суворість життя монастирського — гординю в мені зменшить, та смиренномудрості додасть...

Зосима замовк. Ніби озирнувся зором внутрішнім на шлях пройдений... Згадав, як гнали його й принижували, як звинувачували його, що зваблений підступами диявольськими за те, що... Бога чує! Як через ті труднощі — ще більше він із Волею Божою з'єднався...

Він нічого не розповідав Миколаєві про це.

Миколай здогадувався багато про що, але сам про це не розпитував. Заговорив він про інше:

— Можна, запитаю тебе тепер, чому не ти монастирем керуєш? Адже багато правил монастирських ти б змінив... І чому не вчиш ти всіх ченців того, чого мене вчиш?

— Хороше питання ти поставив. Видно, тобі самому в майбутньому це доведеться робити, за всіх людей в цьому монастирі відповідатимеш...

А щоб навчити людину чого-небудь на духовному терені — бажання двох необхідне: того, хто вчить, і того, хто вчиться.

Буває так, що прийшов чоловік до монастиря, і прийняли його — і вже лише від цього вважає, що до святості наблизився. Бо, мовляв, піти від спокус життя в миру це є його подвиг великий...

Часто думає такий чоловік, що тепер — настоятель за нього відповідальність перед Богом несе, життю з Богом його навчає, гріхи його відпускає... І — що саме вже життя в монастирі до Бога його наближує... Не так це! І в монастирі можна, як в миру, жити і бути пристрастями зв'язаним!

Себе змінити — тільки сама людина може! Від пороків — сама лише душу очищувати повинна! Бог лиш того до Себе підпускає, хто так живе! Нехай навіть поруч буде сповнений святості наставник, але не зробить він чистим учня, котрий сам чистоти в собі не дотримується! Лиш підказати трохи може той, хто вади душі чіткіше бачить: в чому гріх, та як цей порок виправити.

— Так, ти правий. Я от теж часто на тебе — більше, ніж на себе самого й на Бога покладаюся.

Думаю, що помилятися можу в розумінні Волі Божої...

— І гадаєш, що я ніколи не помиляюся і що тебе від усіх помилок вбережу... — старець Зосима й Миколай розсміялися дружно.

Зосима знову порадив серцем умінню Миколая кожне його слово слухати з увагою. І — не лише про проблеми інших людей в тих словах розуміння отримувати, але й у собі самому навіть найменші крихти невірного мислення відстежувати: «Не даремно Бог привів, не даремно навчаю! Може, і правда осилить він служіння істинне, велике! А можливо — й весь монастир потім на себе прийме...»

Вони продовжили розмову:

— Багато людей гадають, що, якщо гріх у церкві священник відпустив, — то й не стало гріха. А воно — не так. І дуже важливо тобі навчитися пояснювати це людям!

Адже пороку в душі не стане — лише коли кожен вчинок грішний душі бридкий буде! Тобто, коли не захоче й не зможе людина негідне чинити! Отоді, значить, — спокутувала вона свій гріх!

Є серед братії нашої ті, кого Господь допоміг навчити тиші внутрішньої. Вони любові сердечної вчитися стали. Та от же ж! — не всі зрозуміли, що саме необхідно це: що лиш серце духовне, Богові відкрите, дозволяє воістину життя чернече провадити! Тільки серце, любові сповнене, дозволяє душу очищувати, будь-яке діяння — як служіння Богові звершувати!

Миколай уважно слухав, потім сказав:

— А я от ще не завжди можу розум свій змирити... Осуд того, що лихе, в мені часом виникає.

Питання невіршені ще є. Бачу лихе, чую слова злобні — й піднімається зсередини несприйняття цього!

— Бачити й розуміти, що оце лихе, — не є гріхом осуду! Адже, як не бачиш лихого в людині, — ти й допомогти їй не зможеш!

— Так, розумію я, проте не розділити мені цього до кінця.

Раніше, в юності, я ніби бачив у людях тільки хороше, — і помилявся в них, і зраджували мене найкращі мої друзі... Опісля ж — навпаки, став усе погане в людях підмічати, мерзоту й бруд став бачити. І відчай тоді прийшов, і віру навіть тоді втратив...

Отепер — вчуся бачити все, як ти. І — не осуджувати, а шукати те світло в душі людини, що хоча б ледь-ледь жевріє, і до того світла звертатися, а не до п'їтьми з пороків, що загасити те світло намагаються.

— Так, саме це й потрібно. Важливо всі пороки й проблеми душі бачити, але розгледіти також в ній те світле, що ще є. І якщо до найкращого в людині звертатися, коли з нею бесіду ведеш, — то з'являється шанс, що відчує вона Руку Божу, простягнуту завжди до неї! І, якщо Божу Присутність та людина відчує, за Руку Божу триматися стане, — то зуміє з безодні пороків вибиратися почати. Якщо, звичайно, розуміння їй вистачить для такої роботи з преображення себе-душі.

— Головою я все розумію. Та не завжди в мене це виходить — не осуджувати... Наприклад, коли про тебе говорять несправедливо...

От учора наш настоятель тебе знов до себе викликав... Адже він, напевно, тебе знову повчав

та принижував усіляко! Чому ти — мов справедливий — докори його вислуховуєш завжди? Не заперечуєш навіть при наклепах, що зводять на тебе! Через тебе Бог говорить, через тебе діла чудесні, що славу монастиреві приносять, відбуваються — а ти ніби й заперечити права не маєш?

— Не суди передчасно, коли не все ти про людину бачиш і знаєш...

Легко помітні недоліки того, хто у всіх на виду, хто керувати людьми взявся...

Зрозумій, Миколеньку: ніколи з людиною того не відбувається, що Богові не потрібно! Ніколи не приходять до нашого життя ті події, через які або ми самі мудрішати й очищуватися повинні, або ближні наші через це — важливе можуть усвідомлювати!

Якщо немає провини на самій людині, котрій докоряють несправедливо, — то через це інші можуть побачити свої пороки!

Але це може відбутися, тільки якщо в душі праведника — спокій і ніжність, як гладінь озерна за погоди безвітряної.

Коли ж людина заперечувати й правоту свою доводити намагається — то нічого, крім суперечки, не вийде! А від суперечки — мало користі, бо той, хто сперечається, завжди лиш себе чує, свою правоту довести прагне. Навіть якщо заперечення всередині себе стримуєш — і тоді неприйняття внутрішнє твоє завадить людині іншій допомогти.

Зі спокою глибокого — разом із Богом — дивитися на всі ситуації слід! З того спокою — і слова піднімуться, Богом запропоновані, що сказати вголос можна.

Адже лише зі спокою того в глибинах серця твого духовного розширеного, де Бог явний і спілкування з Ним виразне, — добро і зло ясно розрізняються!

... Втім, іноді — немає навіть сенсу говорити з людиною нерозумною, і з такою, що з самих пороків складається: не змінять нічого в ній слова промовлені... Значить, не прийшла ще пора для розуміння в тієї людини... Не всім — просто зараз допомогти можна...

А настоятель наш — хороша людина: сильна, наполеглива. Друзями були ми колись близькими, мріяли про життя чисте для Бога, про звершення духовні мріяли... Потім — розвела доля. Коли я сюди прийшов, він уже в ранзі високому монастир очолював. Я ж гонимий усіма був... І нічого, крім Бога в серці, не мав...

— Так він, напевно, заради чудо-творення, що через тебе звершується, тебе сюди прийняв: щоб слави монастиреві додалося?

— Ні, не знав він про те. Я ж — уже знав тоді, що Бог може через мене Силу Свою явити. А він — не відав того, але допоміг...

Не заздрісний Ігнатій! Але земне — міцно його тримає, до Свободи Божої не пускає. А міг би ж: сила душі в ньому — велика!...

Втім, коли високо піднявся чоловік над іншими людьми, — не просто йому себе малим відчутти й навчання власне розпочати! Не просто йому волю свою — на Божу Волю замінити без решти! Не просто все від чоловіка тлінного в собі — відкинути!

І важко також змирити гордість в собі людині, що праведно перед Богом жити прагне, — і стати інструментом Божого Промислу!

* * *

Старець Зосима замовк надовго. Згадував те, що раніше, в юності, їх з Ігнатієм поєднувало: мрії високі, прагнення Богові служити... І те, як потім прийшов він, багато років потому, до монастиря цього. Сказав йому тоді Бог: «Це є місце, де жити й трудитися тобі на Славу Божу — до кінця днів тіла твого. Тут — найбільше блага звершити зможеш!»

А Ігнатій подивився тоді на нього, немов на нещасного, що нічого в житті досягти не зумів... Став про свої плани й справи важливі розповідати... Втім — не прогнав опального, а залишив у монастирі жити...

Щоправда, майже цілий день тепер був зобов'язаний Зосима виконувати справи, що не багато користі приносили, а то й взагалі безглуздою була робота...

І багато уроків терпіння й смирення пройшов він тоді. І навчився — душевної нерозлучності з Богом, чим би не зайняте було тіло. І дуже багато користі настало від того смирення й терпіння.

Згадав старець Зосима й те, як певний час потому, Ігнатій вперше побачив Силу Божу, через нього, Зосиму, проявлену.

Зцілений був тоді хлопчик сліпий. При всіх це Бог явив.

Зрозумів тоді Ігнатій, що звершилося. Зблід...

Потім говорили вони наодинці:

— І давно ти, Зосимо, можеш таке?

— Вперше — давно було, років десять тому... Не розумів ще тоді, що і як... А тепер вже знаю Волю Божу й невідступно Їй сліую. І може Бог те звершувати, що потрібно для слави Його Найбільшої! А я сам, без Нього, — нічого не можу.

Тоді Ігнатій і келію окрему виділив, і людей дозволив приймати. І жити не за уставом монастирським дозволив.

А сам — ніби замкнувся: мовляв, «не дав мені Господь...».

Втім, не став учитися того, що осягнути б міг.

А потім ще був момент, коли могло вийти в Ігнатія...

Згадав Зосима, як сподівався тоді, що зуміє допомогти Ігнатієві Бога побачити.

Хвороба тоді з Ігнатієм трапилася. Від болю він заледве на ногах стояв, заледве говорити міг, але службу не перервав...

Опісля — його на руках ченці до покоїв віднесли. А лікувати — Ігнатій Зосиму не покликав, про допомогу не попросив...

Зосима тоді сам прийшов.

Ігнатій лежав блідий, ніби посірілий від болю. Але стогони стримував...

— Що, помирати час прийшов? — запитав.

— Ні, не тепер, Ігнатію. Це — камінці з нирок виходять. Зараз полегшає. Але ти вже пробач мені, не дозволяє Господь зовсім біль тобі зняти...

Ти, коли боляче, згадуй все, що поганого мислив або чинив, пробачення за те у Бога проси! Разом із камінцями цими з тебе все лихе й тяжке виходити буде! Здоровий — будеш, мене ще переживеш! Задля очищення душі це тобі Бог послав!

— Ти мене, Зосимо, прости! Несправедливий до тебе був... Може, це — заздрість?... Адже лиш себе правильним та праведним раніше вважав... А чудеса Бог — через тебе чинить, тебе Він обрав...

Тиждень Зосима невідлучно був поруч.

Тоді Ігнатій пом'якшав, слухав його уважно, виконував багато що...

А потім — знову перемилювався. Захотів Силу Божу в собі відчувати — і... не вийшло... Раз, інший — все не виходило... І — ніби двері зачинилися... Сам же це обрав, сам перестав намагатися нове життя з Богом з самого початку вибудувати... І ніби образа лишилася, що не зумів...

Не просто це: самій лиш любові дозволити над собою владарювати! Розум заважає! Воля, що від самоті людської походить, заважає!

А міг би ж...

* * *

Зосима продовжив розмову після мовчання:

— Ігнатій — він мені допоміг багато. Через це — й іншим допомагаю. А я йому — ще мало допомогти зумів...

Але від кожної нашої бесіди з ним — він розуміння нове виносить, хоча й мале поки що. І тебе ж навчати він дозволив! І не як усіх навчати, а щоб ти мене замінити зміг, коли я відійду...

— Отаке сказав! Та хто ж тебе замінити зможе?

— Замінити — не замінити, але роботу мою після мене — тобі виконувати буде потрібно!

Багато слів я сказав людям з тиші сердечної, де живе Творець. А тепер мені вже мовчати — більше личить, ніж говорити.

Людині іноді потрібно спершу слова почути, щоб зрозуміла вона Любов Божу, щоб змогла Його Тишу Велику відчути, присутність Його в ній усвідомити.

І потрібно тобі навчитися так слова говорити, щоб за ними та Тиша Творця, Отця-Бога нашого, явною ставала. Ти тепер повинен вчитися того, щоб і слова твої, і мовчання твоє — несли тій людині, що до тебе прийшла за порадою й поміччю, відчуття Присутності Бога.

Багато слів сказано й написано про те, що Ісус — Живий, Воскреслий — і нині з нами! І — що Отець Небесний є Всюдисущий, Всемогутній, Всевідаючий! Але, поки душа цього сама не відчує, поки любов Божя не торкнеться серця, — слова так і залишаться відтворенням молитов чи проповідуванням порожнім...

Важливо те, як ти мовчиш, як говориш, як слухаєш, — щоб Присутність Божя до серця духовного співрозмовника твого сягнула, щоб дверцятта прочинилися до сокровенного святилища душі!

Твоя тепер черга настає — людям допомогу духовну нести. Замість мене, кого скажу — вислуховувати будеш тепер.

Дуже багато людей приходити тепер стало... Втомився я... Втомився від хотінь людських...

Якби зрозуміли, що не для себе, а для Нього живемо, — то, можливо, опам'яталися б... Та не просто людям про це пояснити... Про любов до ближнього — стільки вже сказано...

Зосима зітхнув:

— Ходімо в садок... Мені саджанець вишеньки принесли. Посадимо з тобою!

* * *

Наступного дня до келії до старця Зосими увійшли двоє не молодих вже людей — чоловік і дружина.

Миколай відчув їхню недовіру до нього. Адже до Зосими йшли за порадою, а не до послушника, нікому не відомого!

Втім, старця Зосиму це аніскільки не збентежило. Він ласкаво привітав прибулих:

— При нім тепер говоріть! Через нього Бог і пораду вам дасть.

— Та як же так? До тебе йшли...

— Не до мене, до Бога!

І опустилася Тиша Божа. М'який, прозорий Спокій обійняв усіх іззовні та зсередини.

І не розумів Миколай: чи сам зумів він той стан Божий наблизити, чи це старець Зосима допоміг Божу Присутність такою відчутною зробити, чи Божа Поміч була явлена Ним Самим?

Прибулі заговорили:

— Ми Бога про дитинку просити прийшли. Багато років уже молимо, а все немає в нас дітей. От, у Писанні є випадки, коли за Волею Божою і на схилі літ дозволяє Бог дитя народити... Втім, видно, недостойні ми тієї милості. Як нам ту милість здобути, що зробити, щоб удостоїтися цього?

Миколай відчув смисл відповіді, що має дати, відразу. Він якийсь час підбирав слова, потім вимовив:

— Чому неодмінно хочете ви народити власне дитя? Багато діток є, що в притулках живуть, позбавлені піклування батьківського.

Візьміть дитя й виростіть, виховайте. І вам щастя буде, і дитина матиме батьків турботливих!

— Думали ми про це... Але що, як не зуміємо полюбити не рідне дитя? А раптом характер у дитини важкий буде, не дамо ради?

— А хіба з рідними дітьми так не буває? Хіба не стається, що не дають ради батьки з вихованням?

— Ми думали, що допоможе Господь...

Тут до бесіди долучився старець Зосима:

— Бог і допомагає! Тільки от, чи послухаєте ви поради Його? Чи допомогу Його приймете зі смиренням? Та й самі допомогти іншому — чи захочете?

Є в ста верстах від садиби вашої сиротинець. Є там дівчинка дванадцяти літ, звати її Таня. Худенька, хвороблива трохи. Але, коли у вас жити стане, — на свіжому повітрі зміцніє! Ця дівчинка у вас народитися б могла, та не хотіли ви тоді діток. А тепер — і вона сирота, і ви самотні... Втім, легко це виправити тепер. Вона вам дочкою може стати...

— Може, нам краще маленьке дитя взяти, щоб не знало, що прийомне? Ми так мріяли...

— Ви ж поради прийшли просити й допомоги від Бога...

А тепер — думайте й вирішуйте самі, як жити далі будете.

Маленьких діток багато хто всиновити готовий. Але для Тані — це може дуже багато перемінити в її долі. Та й у вашому житті все по-новому

складеться. А вже няньчити — так онуків няньчити станете...

Зосима посміхнувся особливо — так, як коли дозволяв йому Бог в майбутнє можливе прекрасне зазирати:

— Зможете ви чудо отримати, про яке Бога просили! За промислом Божим — чинити зможете! Ходіть...

Чоловік і дружина вклонилися низько-низько, пішли.

Вже за порогом жінка тихенько запитала чоловіка:

— А за Танею ми сьогодні ж поїдемо?

Миколай навіть не знав: чи розчув він ті слова, чи просто зрозумів сенс того, що відбувалося в душах. Але його ніби затопило радістю й ніжністю!

— Вийшло? — перепитав він старця Зосиму.

Той посміхнувся ласкаво:

— Ніби сам не відаєш?!

— Зрозумів, здається. Тільки так, як у тебе, — в мене ще не виходить. Поки ти не сказав, не бачив я дівчинки...

— Нічого, навчишся ще до самої глибини в ситуацію з поміччю Бога входити!

* * *

Втім, не завжди в Миколая виходило Бога відчувати, коли люди до нього з питаннями й проблемами зверталися.

Лише коли вони були разом зі старцем Зосимою — легко все виходило. Але, коли люди приходили до нього одного з печалями своїми, і він на собі всю відповідальність відчував, — нічого

іноді не виходило! І після кількох серйозних невдач Миколай попросив старця Зосиму:

— Видно, не готовий я ще! Не змушуй мене те робити, на що я нездатний...

Зосима не заперечував.

Тільки важко було від цього Миколаєві! Відчував він себе недостойним, і як вихід знайти, не знав. Змучився він...

Одного разу Зосима простягнув Миколаєві товстий зошит із поживклими від часу сторінками:

— От, візьми. Я проповідей не писав. І те, що від Бога чув, теж не все записував. Не думав, що буде потрібне комусь... А от, все ж, є тут дещо. Можливо, тобі це знадобиться.

Миколай взяв із трепетом, подякував. Пішов до себе до келії.

Він розгорнув зошит із записами Зосими навмання. Прочитав:

«Смуток означає відсутність Бога в житті твоїм.

Як тільки з'явився смуток — значить, охолола любов до Бога. І любов до ближніх, відтак, теж зменшилася.

Якщо Бога в серці бережеш, якщо любов, світло й теплоту душевну серце духовне щомиті народжує — то не виникає смутку.»

Миколай прочитав, і немов ошпарило його словами тими! Бо самому здавалося, що утвердився він у досягненнях на шляху духовному! А виходить...

Він став читати далі:

«Безсилля — чому виникає? Тому, що сила волі в людині ослабла. Прагнення його колишні —

не дорогі стали йому самому. І головне — не бачить він потреби Бога в його трудах!

Як Апостоли діла великі звершували? Любов'ю Своєю до Ісуса й до Отця Небесного Вони відкривали доступ Силі Бога, що крізь них текла! І Силу ту Вони до людей скеровували, котрим допомогти намагалися.

Прагнули Вони знання, від Ісуса отримані, на Землі людям залишити!

Світ людей — засуджує, судить і карає...

Бог же — так не чинить. Він любить усіх Своїх дітей. Навіть тих, що заблукали, — любить. Й усім — добра бажає й до світлого життя шлях вказати готовий!

В цьому — суть прощення Божого!

Суд людський має бути на Землі, щоб зупиняти зло тих, хто сліпі й глухі в ненависті й інших пороках своїх...

А що ж є «Суд Божий»? Це — коли сама людина в предстоянні перед Богом пороки свої усвідомлює й долю свою подальшу бачить...

Той, хто Богові служить, має вчитися Божому всепрощенню: Любові Божественній безумовній, що, як Світло Світила Великого, до всіх рівно сходить!

Для кожної душі людської, що Бог на Землю послав, є задача їй посильна! Й у виконанні цієї задачі може міститися подвиг великий з преображення і себе, й того, що навколо!

Навіть якщо не велика поки що робота, котру може Бог цій душі довірити, — то дуже добре буде, якщо з радістю стане людина виконувати справу свою!

Якщо від прагнення творити добро стане людина чинити за Божим Задумом — це добре буде!

Важливо не просто слова втішні людині сказати. Легко забуваються такі слова — і знову та людина розради від інших шукає...

Але треба побачити те, що для душі цієї благом буде, — і показати людині можливість завдання це, поставлене Богом для неї, виконати з радістю і розумінням!

Чому засуджуєш за нерозумність братів своїх молодших?

Кожен прийде до розуміння у свій час!

Кажуть, що «від любові до ненависті — один крок». Це неправда! Той, хто може зненавидіти ближнього свого, котрого, як гадав раніше, любить, — то він взагалі не любив!

Любов — прощає винуватцям образи, що прийшли від них!

Кажуть, що «Бог терпіти велів»...

І буде глупий терпіти й терпіти, як над ним лихе коять...

А мудрий — відійде в бік від зла, котре виправити й змінити не в змозі.

Якщо раптом руки брудні — то слід їх просто вимити.

Не треба чекати, поки бруд сам відвалиться.

І не треба просити про це допомоги від Бога.

Так само й себе — як душу — людина в чистоті тримати повинна!

Усе в собі чистим — належить самостійно зробити: і тіло, і розум, й емоції свої! Все це слід в чистоті тримати! Без цього — не вийде Найпрекрасніше сприймати: тобто, Бога чути й відчувати!

Як себе від спротиву Волі Божій позбавити?

Пісок пропускає крізь себе воду, глина — ні.
Природні якості матерії бувають різні.

Чому матерія тілесна хворіє? Тому, зазвичай,
що якості душі порочні на неї вплинули.

Треба ті душевні якості преобразити.

І зникнуть тоді хвороби тіла, й душа чисто-
тою возсіяє!

Коли душа не любить — вона ніби помирає!

Може людина підняти себе з безодні гріхів,
пороків і страждань — і возвиситися, піднятися до
життя в Чистоті й Любові Божественній!

Тиша серця духовного наповнюється Божим
Словом — і тоді розуміння з'являється в душі!»

Перечитуючи настанови старця Зосими й
згадуючи все, чого вже встиг навчитися від нього,
Миколай знову й знову підіймав стан душі до
сприйняття Духа Святого, вчився безперервній
Єдності з Богом.

* * *

Минав час, а Зосима, як і раніше, не кликав
більше Миколая допомагати відвідувачам, що
приходили.

Того дня Миколай був зайнятий роботою по
господарству монастирському: дрова рубав. Він
любив таку роботу. І на його міцне, сильне тіло
було любо дивитися, коли він орудував сокирою.

Його раптом покликали до старця Зосими:
«Справа, кажуть, для тебе є важлива».

В келії у старця був підліток років
п'ятнадцяти. Його права рука висіла, як батіг. Ви-
дно було, що він прийшов просити про зцілення.

Старець сказав Миколаєві:

— Ось — для тебе на сьогодні робота: ти зможеш вилікувати Павлушу!

Миколай не встиг навіть замислитися, як відчув, зрозумів, як повинен чинити. Світло Духа Святого обіймало, мов Поток Ріки Великої!

— Ходімо: допоможеш мені дрова для монастиря нарубати! А то я всю роботу покинув і сюди прибіг, — приязно сказав Миколай хлопчині.

Той насуплено відповів:

— Поганий із мене робітник: рука права віднялася вже давно, не відчуваю її зовсім...

— Це — нічого! Це ми зараз подивимося! Ходімо!

Поки вони йшли, Миколай упевнено, сильно відчував, як Святий Дух лився крізь їхні тіла. Миколай лиш злегка направляв Потік з *Глибини* по хребту хлопчини і до його хворої руки...

Він бачив ті потоки Світла Божого, сам зливався з Ними душею і, ніби збоку, чув, як підліток розповідав, що соромиться своєї немочі, що дівчина одна йому люба, а як тут будеш залицятися? — каліка... Та й у селі — що за мужик без руки?...

Коли підійшли до стосу дров, Павло із подивом поворушив пальцями правої руки:

— Відчуваю, як мурашки бігають... І ось — дивися! — пальці ворухаться!

Миколай не дав йому часу отямитися:

— Раз ворухаться — то бери сокиру! А то я вже втомився сьогодні! Та не так! Однією рукою багато не зробиш: обома тримай!

Вони працювали з годину, по черзі міняючись: то працюючи сокирою, то складаючи дрова у стіс. Весь цей час Божественне Світло текло в тілах.

— Ну от, молодець, помічник! Підсобив! Швидко ми з тобою впоралися! Завтра рука болітиме трохи, але ти не бійся! Це — тому, що довго без діла вона була. До лазні сходи попаритися! І ось ще: у старця Зосими масті попроси цілющої.

Вони зайшли до храму. Служби не було. Було тихо-тихо.

— Ти, Павле, подякуй Богові за зцілення!

— Я молитов мало знаю... Яку треба читати?

— А ти — не молитвою! Ти — своїми словами говори! Бог — Він будь-які слова і навіть думки чує!

І запам'ятай, якщо Бог силу тобі в руку повернув, то для справ добрих повинні руки твої завжди трудитися! І ніколи зла не чинити!

Миколай стояв поруч, і його вдячність Богові не могла вміститися в жодні слова...

На зворотному шляху, на стежці до келії старця, їм зустрівся кошеня. В монастирі було декілька кішок, що регулярно приносили чимале потомство.

Миколай підхопив тваринку, що ласкаво муркотіла, на руки:

— Тримай-но, погладь!

Павло долонею руки, що видужувала, ніжно торкнувся пухнастого хутерця...

— Який чудовий!... Мені одного разу в дитинстві кошенят втопити веліли. Я не хотів, плавав, проте послухався. Так я з того часу ніколи кошенят не гладив, ніби винен перед ними...

— А красуня твоя порадіє такому подарунку?

— Так! А можна?

— Можна! На, тримай! На щастя вам!

* * *

Коли за Павлом зачинилися двері келії, Зосима похвалив:

— Ну ти даєш, Миколаю! А казав: не можу, не виходить! З Богом — все під силу!

Втім як визначити: де межа можливостей людини? Адже як дійдеш до межі — так Бог перед тобою нову браму розчиняє, нова далечінь незора для звершень розкривається, нові завдання Бог перед душею ставить!

Розум, із серцем духовним з'єднаний і освітлений Любов'ю Божою, — не затьмарюється вже нічим! Бог направляє тоді волю людини, котра себе цілком служінню Богові присвятила! І для кожної миті — такі знаходяться слова, що іншій душі допоможуть! І Сила буде за словами твоїми — велика!

Слова такі Бог наповнює Своєю Силою через серце твоє духовне розкриті й просторе!

Притча про смерть і про воскресіння

В невеликому провінційному містечку був монастир. Жив у тому монастирі старець Зосима, багатьма шанований дуже за чудеса Божі, що його слова супроводжували й справи його прикрашали.

Втім були й ті діяння старця, про які не багато людей знали; велич їхня залишалася прихованою від розголосу.

М'яко й ніжно умів старець виховувати й плекати добро і любов у душах людських. І розцвітала та любов — і плоди приносила.

І була в тому місті лікарня безкоштовна. Заснували лікарню ту на кошти купця заможного, чию дочку старець Зосима зцілив. На пожертви людей, котрим старець надавав допомогу, багато в тій лікарні робилося. А керував лікарнею лікар Федір Пантелеймонович.

* * *

В сім'ї ж лікаря Федора Пантелеймоновича підросла дочка. Дівчинку звали Софія, але всі зазвичай ласкаво називали її Зосею. Можливо, тому так було, що диво про її народження, відоме не багатьом, зі старцем Зосимою було пов'язане.

І старець Зосима до виховання дівчинки увагу особливу виявляв.

Коли підросла Зося, стала вона частим гостем у келії старця.

Любила вона питання йому ставити. Любила відповіді його слухати. Любила і просто тихенько поруч посидіти в тиші особливій, що в келії старця Зосими завжди була.

Тоді — ніби затихало все в ній. Її радість — жива, промениста, сяюча навсібіч — набувала особливого стану світла ласкавого, спокою ніжного й зосередженості на Присутності Божій.

Батьки Зосі майже весь свій час і сили віддавали праці в лікарні.

Ігри ляльками чи в квача з однолітками не могли надовго захопити Зося. А от в житті лікарні її роль з кожним роком зростала.

Як промінчик сонячний, що ковзає й торкається ніжно до всього своїм світлом теплим і ні об що не забруднюється, але все довкола гарнішим робить, — так і Зося по лікарняних палатах пробігала, ніби свій власний обхід робила. Іноді подовгу зупинялася в когось. Бувало, що діткам хворим казки розповість. Бувало, що й дорослих розвеселить.

Спочатку лікар Федір намагався захистити дочку, хоча б від тяжко хворих, щоб не злякати дівчинку виглядом страждань людських. Та одного разу він застав Зося біля постелі помираючого, котрому він сам не міг вже нічим допомогти засобами медицини. І побачив він, як дівчинка з тим чоловіком говорила... І побачив, як змінився раптом стан того чоловіка...

Той чоловік потім розповідав лікареві Федору: «От, сподобився милості Божої: янгол до мене зайшов! І помирати тепер не страшно!»

І з того часу вже не заборонялося Зосі навіть до тяжко хворих заходити. Вона ж — завжди була наготові: чи води подасть, санітарку покличе, чи просто слово добре й ласкаве скаже, посмішкою сонячною обдарує.

Коли в монастирі з'явився послушник Миколай, що став учнем старця Зосими, то дуже скоро стали вони з Зосею великими друзями. Миколай навчив Зося грамоти. І коли вивчилася Зося цього — з'явився в неї привілей особливий: вона записки від хворих деяких із проханнями чи питаннями до старця Зосими відносила, а від нього — відповіді назад доставляла.

Одного разу Зося прийшла, як завжди, до келії старця Зосими й запитала його:

— Скажи: чому одні люди — добрі, а інші — не добрі? Чому так? Невже не можна так перемінити, щоб усі добрими стали?

— От ти, Зосенько, подивися на рослини різні. Одні — сильні, міцні, здорові, рівненько ростуть, до сонечка тягнуться. А інші є — хирляві. А в деяких — стовбури викривилися... Багато від чого це залежить: чи добре насіння було, на який ґрунт воно впало, як довкола все було, коли зростало...

От і люди — так само.

Якщо за будь-якою рослиною почати правильно доглядати, то краще вона розвиватися стане. Втім стовбур дерева, що довго ріс криво, вже не зробити рівним...

— Так! Зрозуміла я! От — у нас така хвора з «кривим стовбуром» з'явилася.

Зося замислилася ненадовго, а потім розповіла про ту нову хвору, від якої проблеми великі для всієї лікарні вийшли:

— Дуже шумна вона, кричить на усіх, ніби одна вона тільки на всьому світі! Хоче, щоб тільки навколо неї всі бігали й метушилися! І все їй не так: і кашу не так зварено, й укол їй боляче роблять, і постіль жорстка, і санітарки їй не докликаються! Вона — поміщиця заможна, самотньо багато років жила, слуг безліч при ній кожному забаганку її виконували... І звикла вона, що все — тільки їй... А говорить вона так, ніби зграя гедзів кусючих у роті! Лише погане в усьому бачить! Все й усіх сварить, все засуджує! Всі у неї — глупі, ледачі, незугарні! І вилікувати її не можуть, і як догодити

— не знають!... А до лікарні нашої привіз її лікар особистий, бо не знав, чим допомогти. І що найсумніше, що допомогти їй вже не виходить, помирати їй, видно, невдовзі доведеться. Хвороба її — невиліковна, років їй вже багато, а вона про смерть тіла й не думає, ніби не може з нею цього статися. А їй — не говорять. І всім довкола від неї тільки самі проблеми...

Тато запитує, як би тут допомогти?

— Сказати їй треба, що час її прийшов... От, Миколаю, тобі — практика хороша! Зося сьогодні проведеш — і побесідуєш.

Зося зраділа, тому що з Миколаєм їй завжди цікаво було.

Задоволена обіцяною підтримкою, вона віддала старцеві Зосимі принесені від хворих записки.

— Ну, Зося, давай за роботу! — сказав Зосима.

Зося сіла за стіл, озброїлася пером і чорнилами й приготувалася писати відповіді.

Старець Зосима взяв першу записку, прочитав, подивився зором внутрішнім в долю того, хто питання написав, віддав записку Зосі. Вона перегорнула аркуш, щоб написати відповідь.

Повільно і чітко вимовляючи слова, Зосима сформулював два коротких речення. Зося старанно й акуратно записала слова старця.

Так вони відповіли на всі послання.

* * *

Невдовзі Зося з Миколаєм вирушили до лікарні. Адже цього дня їм треба було ще багато встигнути.

Лікарня була близько від монастиря. Шлях пролягав похилим пагорбом уздовж ріки. Краса довкола була надзвичайна!

Миколай, що давно не виходив з монастирських стін, радів і величі могутньої ріки, що плавно несла свої води, й зелені пагорбів, і просторам голубого неба з легкими хмаринками.

Маленька тепла Зосина долонька в його руці переповнювала відчуттям ніжності...

Зося йшла поруч, також сповнена радісного захоплення:

— Я це місце люблю дуже! Тут завжди гарно: і взимку, і влітку... І радісно так завжди робиться, коли тут ідеш! Ніби відштовхнешся — і над Землею полетиш! Я так навіть бавлюся іноді: відчуваю, що я, як птах, літаю й усе з висоти бачу...

Коли вже підходили до лікарні, Зося сказала Миколаєві:

— Знаєш, ця жінка, її Єлизаветою Степанівною звати, — мені здається, що вона — дуже нещаслива. І смерті вона дуже боїться. Тому й старається про це не думати взагалі...

Я сама про себе так теж думала: боюся я помирати — чи ні? Зараз мені здається, що я б не злякалася, якщо тіло померти повинно. Якщо не буде дуже боляче, звичайно. Тому, що душа — не помирає...

А ти про це думав?

— Багато думав, Зося. Гадаю, що теж зараз не злякався б, якби призвав до Себе Бог. Але от, як про таке сказати іншій людині, ще не знаю...

Вони пішли далі мовчки. Зося тільки міцніше стисла своєю долонькою руку Миколая, ніби підтримати старалася.

Вони разом увійшли до палати.

— А, Зосю, проща! З'явилася нарешті! Ніколи тебе немає, коли потрібна! Чотири години вже на тебе чекаю, щоб книжку мені почитала! Шукати тебе всіх посилала, а тебе немає ніде!

— Я сьогодні не буду Вам читати, Єлизавето Степанівно. Я от до Вас привела...

Зося вказала на Миколая.

— Це ж хто тебе просив? Милостиню на монастир випрошувати буде?! Знаю я цих: «на зцілення душі й тіла»! Що, грошеньт моїх захотів? Оце вже ні, не отримаєш! Чи висповідати мене вирішили? Не можуть вилікувати! Так нехай хоч душа врятується, якщо грошеньята всі церкві віддасть? Так? За грошеньята врятуюся, значить?! А якщо не пожертвую — то до пекла потраплю? Терпіти не можу попів!

— Я не можу Вас висповідати, Єлизавето Степанівно: я лише послушник іще. Мене старець Зосима прислав побесідувати з Вами. А якщо, насправді, сповідатися й причаститися захочете, то це можна буде спеціально зробити.

— Мене тут що, поховати хочуть?! Я що, помираю, чи що?!

— Це — правда: хвороба Ваша невиліковна. А коли час смертний настане, те Бог вирішує... А до миті цієї краще завжди готовим бути.

Єлизавета Степанівна зблідла й здушеним голосом, але тихо, а не криком, як завжди, — вона звернулася до Зосі:

— Це — правда? Зосю, я знаю, що ти брехати не вмієш. Це — правда?

Зося мовчки кивнула.

Настала тиша, в якій було чути лише уривчасте дихання огрядної літньої жінки, для котрої дні життя в цьому тілі вже майже добігли кінця...

Зося тихо вийшла й щільно зачинила за собою двері лікарняної палати.

— Мені піти, Єлизавето Степанівно? — запитав Миколай.

— Ні... Сідай вже, раз прийшов, починай свої проповіді! Тільки грошей від мене не отримаєте, так і знайте!...

Миколай відчув Присутність Божу і... неочікувано для себе самого почав розповідати про те, як сам прийшов до Бога. Говорив він щиро й просто:

— Колись я навмисне прийшов сюди, до цього міста, де мене зовсім ніхто не знав. Думав я, що хороше це місце для того, щоб покінчити життя своє земне, тому що не бачив від нього жодної користі... І думав я тоді, що і Бога немає, тому що стільки зла довкола коїться! І часто зло над добром панує. І не в силах людських — змінити щонебудь у світі цім...

Миколай став розповідати далі свою історію: про те, як врятувала його від такого кінця жінка добра Аксенія. Як попросила вона хлопчика хворого до старця Зосими віднести.

Став Миколай про Зосиму розповідати. Про чистоту душі, про Бога Живого...

Йому здавалося, що, перебуваючи в якомусь шоці від звістки про близьку смерть, жінка його не слухає зовсім... Просто — не так страшно, якщо поруч є хтось.

Але ж кожен в годину смертну — сам поріг переступає...

Втім, коли Миколай замовк, Єлизавета Степанівна неочікувано запитала:

— І що, хочеш тепер, як цей старець стати?

— Так, хотів би навчитися допомагати тим, кому можна допомогти...

— А мені от, схоже, допомагати вже пізно... Навіщо ж прислав тебе твій старець?

— Щоб встигли Ви зробити те, що ще можна встигнути.

— Що ж?

— Про це й треба подумати Вам... Як запитаете про щось, то я, скільки знаю, скажу... Той час, що відпущено ще, можна з великою користю для душі провести. Я — не про гроші. Грішми як розпорядитися — це Ви самі вирішите. Заповіт написати можете.

Вони мовчали якийсь час.

— Я от, знаєш, що придумала, Миколаю? Я своє майно — Зосі заповім. Я — хоч і лиха та сварлива стара, а дещо в людях розумію, багато на своїм віку перебачила!... Вона — вмє добре робити! Думаєш, що це Бог так її направляє? А хочеш, і Аксенії твоїй теж відпишу грошей? Ти, напевно, не віддячив їй по-справжньому? Зуміє вона розпорядитися?

Мало користі від життя мого було... Так нехай — хоч від смерті буде користь...

... Вони говорили ще довго...

Багато від близькості години смертної стало для жінки тієї видніше: що — важливо, а що — не має значення...

З того дня Єлизавета Степанівна змінилася сильно. Перестала вона всіх довкола діймати за-

баганками своїми, у справах земних лад навела, заповіт розписала детальний.

І стан її перемінився суттєво: бо перед Богом вона себе — як душу відчула, і до переходу до життя іншого готувати себе стала.

* * *

Одного разу, коли старець Зосима й Миколай були тільки удвох, Зосима сказав:

— Відходити мені час...

Тихо, але чітко промовив це він.

— Куди? — не зрозумів Миколай.

— По той бік... Туди, куди Отець Небесний кличе нині...

— Чому ти так говориш, ти ж здоровий зовсім?!

— Навіщо ж обов'язково у хворобі, болю та стражданні відходити? Відходити можна з радістю й готовністю до іншого стану душі, до життя без оболонки тлінної тілесної!

Часто немочі тіла даються людині, щоб полегшити душі цей перехід. Власне — щоб душа сама погодилася б на те, що розставання з тілом стане благом. І щоб не чіплялася б вона за життя тілесне, але повернулася б повністю до життя в світі іншому.

Якщо ж душа підкорила забаганки і розуму, й тіла, якщо Бог — поруч завжди, — то можна радісно смерть оболонки тлінної прийняти!

Ти тепер, Миколаю, відпусти мене...

— Та ж як? Що значить «відпусти»? Хіба я тримаю тебе? Хіба можу я перестати любити тебе — і смерті тобі побажати?

— Ти звик любити мене в тілі цього, слова від тіла чути, любов Божу, що ллється крізь тіло моє, відчувати, любов'ю у відповідь цей остов тілесний обіймати...

Ти говориш: «не можу не любити тебе!». Та хіба смерть тіла може бути завадою для любові? Я от — відійду, і ти ж любити мене не перестанеш? І я тебе любити не перестану.

Чому люди сльози ллють, коли померло тіло того, кого вони любили? Тому, що душу вони не бачать, не можуть обійняти її, поговорити... Смерть тіла вони відчують... розлукою.

Ще буває, що шкодують себе в самотності своїй і покинутості...

Але, наприклад, для перших християн смерть не була трагедією, як часто її тепер сприймають люди! За порогом смерті — чекали вони щастя возз'єднання душі з Богом!

Чекали вони на це возз'єднання з Богом, Котрого всім серцем училися любити! Любити — понад усе, що в їхніх земних життях було і могло б іще бути!

І хрещення перші християни приймали не через те, що всі довкола охрещені й прийнято так! Адже тоді, навпаки: всі довкола інакше жили... І той, хто хотів прийняти хрещення, — тому це робив, що хотів життя своє за Вченням Ісуса будувати! В новій чистоті й красі душевній прагнули вони жити, заповідей Ісуса дотримуючись!

Ти ж — вже багато чого навчився, і, як я відійду, — ще більшого навчишся... Любов, що між нами, — навчить! Бог — навчить!

— Звідки ти знаєш, що — час?

— Господь сказав! Кличе...

- Сказати про це настоятелеві?
- Ні, не говори: немає потреби...

* * *

У двері постукали...

- От нам радість! Зосеньку Господь привів!
- посміхнувся Зосима.

Дівчинка вбігла до келії, вся сяючи променистою радістю, свіжістю, ніжністю! Пасма біло-золотого волосся вибилися з-під хустинки... В руках вона тримала повний кошик брусниці...

— От — ягідок принесла! Сама назбирала! Он скільки!

Старець Зосима скуштував ягідки. Їв повільно, з блаженним виразом обличчя, ніби останнє причастя приймав. Зося обійняв ласкаво:

- Спасибі тобі! Порадувала частуванням!...

Зося хотіла залишити всі ягоди для Зосими й Миколая, але старець попросив:

— Ти нам з Миколаєм трішки відсип у тарілку, а решту — до лікарні віднеси. Скажеш, що старець Зосима так звелів: здоров'я від них тим, хто поїсть, додасться.

Вони втрюх довго сиділи разом, осяяні Присутністю Божою. Розмов і питань не було... Але було так, мов обійнялися вони душами!

Коли Зося зібралася йти, Зосима сказав:

— Ти ще батькові й матінці скажи, що завтра на них новина чекає — і вони мають у тій новині радість велику побачити. Запам'ятаєш?

— Все словечко в словечко передам, ти мене навчив, як слова важливі точно запам'ятовувати! Ну, тоді — побіжу я?

- Іди... Іди з Богом, Зосенько!

Старець Зосима помер...

Звістка про його смерть швидко облетіла все маленьке провінційне містечко...

Надія, мати Зосі, не могла стримувати сліз. Її чоловік, лікар Федір, гладив її, заплакану, по голові й ласкаво обіймав, а Надія все повторювала крізь сльози:

— Як же так? Помер старець Зосима... Адже був здоровий зовсім!...

Підбігла їхня дочка. Надія, втираючи хусткою сльози, вимовила:

— Зося, Зосенько, старець Зосима помер учора...

Зося завмерла, немов на хвилю зупинило свій біг те променисте золотисте сонечко, що в безперервному русі завжди всі свої справи поспішало звершити:

— Так от про що він учора говорив: що вам звістка буде, котрій ви зрадіти повинні... А я не зрозуміла..., не здогадалася...

Мамо, тато! Він ще вчора все знав! І він хотів, щоб ви за ним не плакали, тому що він — з Богом, і йому добре має бути! І ми за нього радіти маємо!

І з цими словами Зося обійняла батьків своїх із такою теплотою й любов'ю, ніби вона була і старше, й мудріше, й сильніше від них...

Федір підхопив її на руки, дівчинка ще міцніше обхопила своїх найбільш коханих людей. І вони довго стояли так мовчки, міцно обійнявши одне одного.

Потім вони пішли додому...

Вражені недитячими словами дочки, Федір і Надія дивилися на свою Зося.

Надія запитала:

— А тобі зовсім не сумно, Зосенько, що не прибіжиш більше до келії до старця? Питання свої ставити кому тепер будеш?..

— Сумно й мені трішки... — помовчавши, відповіла Зося. — Тільки думаю я, що він на мої питання знайде, як мені відповісти — так, щоб я зрозуміла! Я коли геть маленька була й глупа — він завжди придумував, як мені пояснити, щоб зрозуміло було. От і тепер неодмінно придумає!

— Мамо, тату! Дивіться! Ось же він поруч з нами іде — зі Світла весь!

Він — знаєте, як зараз говорить? Він говорить: «Бог — завжди з нами поруч! І Бог на всі питання відповідь, тільки треба любити й учитися слухати поради Божі!»

Я його тепер, виявляється, чути можу й бачити, а люди чомусь кажуть, що він помер...

* * *

Настала весна. Дерева в монастирському саду зацвіли в тому році дружно. Всі вони були обсіпані білими й ніжно-рожевими квітами. Пахощі! Спокій! Краса дивовижна!

Миколай стояв у саду недалеко від келії старця Зосими. Завтра він матиме прийняти чернецький постриг. Потім — продовжувати робити те, що чинив старець Зосима.

Настоятель, архімандрит Ігнатій, твердо впевнений, що має бути продовжено все, що було при Зосимі. Треба буде приймати прийшлих, вислуховувати, поради давати...

... Миколай згадав, як Зосима вчив його спілкуванню з відвідувачами... Так, дещо вже виходи-

ло. Але це легко було, коли поруч був старець Зосима. Знав Миколай, що не допустить Зосима таких помилок, що можуть нашкодити прийшлому. Щось він поправить, підкаже, раптом щось не так... А отепер? Чи зумію, коли поруч Зосими немає?

Чи Зосима є, тільки не видимий?

Миколай розмірковував про це, стоячи біля вишеньки, що вони зі старцем Зосимою колись посадили. Він милувався першими в житті її квітами, гладив тоненький поки що стовбур. Печалі не було. В серці була теплота, як при розмовах зі старцем.

Він згадав ту їхню розмову, коли вишеньку цю саджали.

Зосима тоді сказав: «Коли зацвіте, мене вже тут не буде!». Радісно так сказав!

— Так виходить, не побачиш ти цього? — засмутився тоді Миколай.

— Думаю, що побачу! Хіба став би Бог красу таку на Землі нашій сотворяти, якби не міг Сам її бачити з Обителі Своєї чи інакше ще як?...

Ось, наприклад, Піфагор всесвіт увесь словом «космос» назвав, а слово це означає по-грецькому — «краса», «гармонія у світобудові»!

— А ти що, стародавніх греків праці читав?

— Читав. Багато читав і користі від того здобув чимало. Багато мудрих людей і до Ісуса — про Бога, про життя чисте й моральне писало. І через те, що не багато читають це тепер, можливо, менше стремління до добродіяння в людях...

А що є *добро-діяння*? Це є діяння добра: це — і думки добрі, і слова добрі, й діла, що добро стверджують! А ти невже ж думав, що я тільки од-

ну книгу все життя читав? — Зосима розсміявся молодо, радісно! — Гадаю я, що й ті люди, котрі красу на Землі Богові творити допомагають — не будуть позбавлені можливості бачити її... А втім, і це навіть не важливо! Велике дивовижне благо чекає на тих, кого Бог до Себе підпускає! От і повинні ми потрудитися, щоб добро на Землі примножити, красу й у вчинках, і в душах сотворити... Щоб, в тому числі, достойні ми були увійти до Царства Отця Небесного!

* * *

В цей час Миколая покликали:

— Тут до старця Зосими люди прийшли, хлопчика сліпенького привели, не хочуть іти, не вірять, що його немає...

— Правильно, що не вірять! — радісно відповів Миколай. — Клич!

Молода, струнка, красиво й заможно вбрана жінка йшла до келії, тримаючи за руку хлопчика років приблизно десяти чи одинадцяти. Тримала так, ніби вона сама кожен крок за нього зробити намагалася, щоб не спіткнувся, не вдарився.

Побачивши широкоплечого, міцної тілобудови чоловіка в одязі послушника, замість убіленого сивиною старця, вона невдоволено стенула плечима...

Миколай запросив зайти до келії. Сказав:

— Давайте ми з Вами поки побесідуємо. Проходьте, сідайте.

Жінка посадила сина на лавку біля стіни, сіла сама. Звела в бік Миколая очі, але дивилася кудись повз. Нарешті, вона промовила:

— Ну, говоріть, якщо знаєте, що сказати...

Миколай відчув той стан, коли Світло Духа Святого дозволяє бачити душі й усе, що з ними відбувається.

Він бачив, що прийшла просити вона про чудо, а сама не вірить у можливість зцілення Силою Божою. І в ній самій є перепона, що не дозволяє зцілити хлопчика...

Він ще раз уважніше подивився на хлопчика... Побачив і те, що хлопчик, котрий відчував себе хворим, нещасливим, не смів ступити й кроку без підтримки дорослих, не може бути зцілений просто зараз... Але хвороба може піти, її дуже легко можна прибрати, якщо змінити ситуацію...

«Як же знайти ті слова, щоб зрозуміла? Адже не хоче вона, не готова пораду чути... Подавай їй старця святого...»

Миколай внутрішньо попросив Бога про допомогу цим людям і потім ще повніше увійшов у з'єднаність зі Світлом Божественним.

Цієї миті до келії влетіла задихана Зося, і — мов світло сонячне заграло, заіскрилося всюди.

Вона вклонилася, перепросила, що розмову перервала, що завадила.

— Зося, ти б із хлопчиком в саду погуляла годинку, а ми б поки з мамою його поговорили.

Зося відразу радісно погодилася:

— Тебе як звати?

— Костик.

Мама Костика, як птаха, що крильми своє дитя захищає, тривожно подивилася на дівчинку:

— Він — сліпий, не бачить зовсім! Ти, будь ласка, дивися, дівчинко, щоб не сталося з ним чого...

Зося впевнено підійшла, взяла Костю за руку.

— Ви не бійтеся за нього, все буде добре!

І вже Костикові:

— Ходімо, я тобі такé покажу!...

— Як же покажеш? Я ж не бачу!...

— А от дізнаєшся! Ходімо!

Костикова мати з тривогою провела поглядом дітей...

Миколаєві знадобилося чимало зусиль, щоб вона почала не просто слухати, а чути його слова.

Спочатку він розпитав про хворобу хлопчика. Дізнався, що сталося це після падіння, коли вдарився він головою, послизнувшись на мокрих колодах. Самі очі — не пошкоджено. Але зір лікарі повернути не можуть...

Миколай і сам добре бачив зором душі, що пошкодження нервових закінчень можна прибрати — не з медичною допомогою, а з Божою тільки... Але не дозволяється йому це зробити просто зараз...

Миколай став говорити про те, що хлопчику можна повернути зір, але потрібно, щоб той «тепличний» спосіб життя, що він провадить під безперервною опікою, було змінено. Щоб укріпити його організм — потрібно його загартовувати: вчити і плавати, й бігати, й верхи їздити. А найважливіше — щоб Костик про інших почав піклуватися, щоб не відчував себе нещасним, немічним, невиліковно хворим, але став би робити все те, що може на межі своїх можливостей, причому весь час цю межу треба старатися відсувати. І тоді...

Розмову, нібито, було закінчено...

Миколай розумів, що слід би сказати чи зробити іще щось, щоб слова вимовлені «опустилися на потрібну глибину» в розумінні співрозмовниці.

Старець Зосима в таких випадках зазвичай давав якусь пораду просту: «отак-от треба чинити»...

Миколай перебирав варіанти: «собаку завести, щоб другом став, або кінь може бути ще краще... Напевно, треба ще з самим хлопчиком поговорити...»

Він відчинив двері келії й покликав:

— Зося, Костику!

В саду лунав заливистий дитячий сміх.

— Ну, лови ж! — втікала Зося, а Костик біг за нею, впевнено оминаючи стовбури дерев!

Коли Зося почула поклик Миколая — то піддалася, і Костик її впіймав!

Вони йшли... поруч, не тримаючись за руки!

Очі хлопчика все ще не бачили, але чудо все ж сталося!

Костик увійшов у двері першим і попрямував до матері:

— Мамо, Зося мене навчила дивитися й бачити по-особливому: душею! Ми навіть у квача грали — і я її спіймав! Я тепер тебе теж бачити можу! Вона сказала, що я скоро зовсім одужаю, тому що, якщо душа зрячою стане, то й очі тіла теж бачитимуть! Її так старець Зосима навчив!

Костикова мати залилася слізьми й обійняла сина...

А він все старався розповісти, як чудово навчила його Зося.

«От воно й чудо!» — посміхнувся щасливо Миколай...

Опісля, коли всі трохи заспокоїлися, Зося звернулася до Миколая:

— Мене ж тато до тебе у справі прислав. Третього дня ми біля входу до лікарні дівчинку знайшли, років приблизно двох. Підкинули її. Записка там при ній: мовляв, батьки померли, виходити дитину нікому. Оленькою звати. Гарненька! Очка голубі, кучері золотисті, посміхається! Тільки майже не розмовляє: слів мало знає. Видно, що з нею говорили рідко: нікому, певне, було. Він просив їй батьків підшукати хороших, щоб до сиротинця не віддавати.

І мов осяянням спалахнула Зося від думки радісної:

— А ти, Костику, хотів би сестричку? Пані, дівчинка — така чудова, здоровенька! Тато дивився, а він — лікар дуже хороший! Давайте я її вам покажу?

Мати Костика, сильно приголомшена усім, що відбувалося, відразу погодилася. Костик впевнено промовив, що добре розмовляти він Оленьку легко навчити зможе, тому вони мають обов'язково дівчинку взяти.

І Зося, щаслива, повела нову маму й братика дивитися на Оленьку...

Миколай зрозумів, що з'єдналося все в цьому ланцюжку долі, що вершить Бог. Зітхнув він радісно, подякував Богові за допомогу чудесну, явлену через Зося!

Потім вийшов у тишу саду, де ще недавно дзвеніли радісні дитячі голоси.

Подумав про те, скільки всього ще не вміє...

І побачив усміхнену постать старця Зосими, що складалася зі Світла:

«Трудися, синку! Все в тебе вже виходить, із Божою поміччю!»

Рекомендована література

1. Антонов В.В. — Як пізнається Бог. Автобіографія вченого, що досліджував Бога. «New Atlanteans», 2008.
2. Антонов В.В. (ред.) — Як пізнається Бог. Книга 2. Автобіографії учнів Бога. «New Atlanteans», 2008.
3. Антонов В.В. (ред.) — Духовна робота з дітьми. «New Atlanteans», 2008.
4. Антонов В.В. (ред.) — Дао-Де-Цзин. «New Atlanteans», 2008.
5. Антонов В.В. (ред.) — Класика духовної філософії та сучасність. «New Atlanteans», 2008.
6. Антонов В.В. — Екопсихологія. «New Atlanteans», 2008.
7. Антонов В.В. — Духовне серце — Релігія Єдності. «New Atlanteans», 2008.
8. Антонов В.В. — Анатомія Бога. «New Atlanteans», 2010.
9. Антонов В.В. — Життя для Бога. Книга для спраглих Свободи! «New Atlanteans», 2010.
10. Зубкова А.Б. — Казка про царівну Несміяну та Івана. «New Atlanteans», 2007.
11. Зубкова А.Б. — Добриня. Билини. «New Atlanteans», 2008.
12. Зубкова А.Б. — Діалоги з Піфагором. «New Atlanteans», 2008.
13. Зубкова А.Б. — Божественні Притчі. «New Atlanteans», 2008.

14. Зубкова А.Б. (упорядник) — Книга Народжених у Світлі. Откровення божественних Атлантів. «New Atlanteans», 2008.
15. Зубкова А.Б. — Притчі Лао-Цзи. «New Atlanteans», 2011.
16. Теплий А.В. (упорядник) — Книга Воїна Духу. «New Atlanteans», 2008.